

וּבֵּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהֵרַג אֶת מְלֹאךְ הַמּוֹת	וְאֵתָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְשַׁחַט לְמֵלֶכֶךְ הַמָּוֶת.
שֶׁהֵרַג אֶת הַשׁוּחַט, שֶׁשַׁחַט אֶת הַשׁוּר	דְּשַׁחַט לְשׁוּחַט. דְּשַׁחַט לְתוֹרָא.
שֶׁשֶׁתָּה אֶת הַמִּים, שְׁכִיבֵהוּ אֶת הָאֵשׁ, שֶׁשֶׂרְפָה אֶת הַמֶּקֶל	דְּשִׁתָּה לְמִיָּא. דְּכָבֵא לְנוֹרָא דְשָׂרְף לְחֵוֹטְרָא.
שֶׁהֵיכָה אֶת הַכֶּלֶב, שֶׁנֶּשֶׁךְ אֶת הַחֶתּוּל	דְּהִכָּה לְכֶלֶבָא דְנֶשֶׁךְ לְשׁוֹנְרָא.
שֶׁאֵכַל אֶת הַגְּדִי, שֶׁקָּנָה אָבִי בְּשָׁנֵי זְוִיִּים	דְּאָכְלָה לְגְדִיָּא. דְּזָבִין אָבִי בְתַרִּי זְוִי.
גְּדִי אֶחָד, גְּדִי אֶחָד	חַד גְּדִיָּא. חַד גְּדִיָּא.

הקדמה

אחד החיבורים שזכה למאות רבות של פירושים הוא 'הגדה של פסח', ומתוך כך נגזר, שאחד מן הפיוטים שיתכן שנכתב עליו המספר הרב ביותר של פירושים הוא "חד גדיא". על הפיוט הזה כתבו כמה ממחברי ההגדות בזמננו שהוא: "קליל ומשעשע", ויש "שירי משחק" כאלה בתרבויות נוספות בעולם, ושהוא נועד להשאיר את הילדים ערים עד סוף הסדר. מתוך עיון במאות פירושים שנכתבו במאות השנים האחרונות, עולה שהפיוט הזה נכתב בכוונה בצורת משל, והוא אוצר בתוכו סודות עמוקים ונשגבים. נצטט מעט מן ההגדות שכתבו על רוממות ה"חד גדיא" ונשגבותו וניווכח לדעת שההגדרות הנזכרות לעיל ל"חד גדיא" נוגעות במעטפת החיצונית שלו, אבל כדאי לעסוק בעיקר בלב ובעומק הפיוט.

1. התשב"ץ¹ כתב, והובאו דבריו בהגדות רבות²: "מחבר זה כתב השיר דרך חידה, במשל נסתר ונפלא, כדי שהבאים אחריו ישתוממו על זה, וכל אחד יתן אל ליבו להתבונן בה ולפתור החידה, ועל כן כל אחד יפרש את שיחתו כיד ה' הטובה עליו, ועל ידי זה ירבו לספר ביציאת מצרים, כי על פי רוב כל אחד ירצה לפתור את החידה".
2. בהגדת 'אור ישרים' לרב יחיאל העלליר כתב: "הפיוט הזה יסודתו בהררי קודש".

¹ תשובות בן צמח לרבי שמעון בן צמח דוראן חי בשנים ה'קכ"א - ה'ר"ד.
² חתן סופר, קול אריה ועוד.

3. בהגדת 'זרע קודש' לרבי נפתלי מראפשיץ כתב: "בנוסח חד גדיא תמהו המפרשים: מה זה ועל מה זה, האם ללצים הוא יליץ בליל התקדש חג, ויספרו למו מהכלב והגדי שקפצו בראש, עולים על שולחן מלכים...? והרבה קולמוסין נשתברו בזה, וכולן פה אחד כי בזה עומק מרכבה וסתרי בראשית".

4. בהגדת 'שיח יצחק' לרב יצחק בן שמואל מלצאן כתב שהפיוט הוא חזיון והפייטן הוא חוזה!

5. החיד"א נשאל, וזה נוסח השו"ת (חיים שאל א, כח) בקיצור: "אחד שהיה מתלוצץ על פיוט חד גדיא... וקם אחד מהחבורה ונידהו, האם נידויו נידוי...? תשובה: כל כי האי מילתא פשוטה לפניו, כי אנוש זה זד יהיר, לץ המתלוצץ על מה שנהגו רבבות אלפי ישראל בערי פולין ואשכנז... ונמצא רשע זה מתלוצץ ברבבות ישראל וגדוליהם... אנושה מכתו וחייב נידוי".

6. בהגדת 'מעדני שמואל' לרב שמואל בן גד טרוביץ כתב: "כי באמת יש סודות נסתרים לכל מנהגי ישראל, ובפרט באמירת השיר של חד גדיא, אשר לפי המבואר בספרים הקדושים יש בו סודות נוראים ורמזים מתוקים מדבש ונופת צופים".

אתה הראית לדעת, את החשיבות העליונה שהעניקו גדולי ישראל שבכל הדורות לפיוט זה, ולכן ההתייחסות לפיוט קדוש זה כשעשוע שנועד להשאיר את הילדים ערים, מהווה לענ"ד הורדה מערך הפיוט הנאצל הזה.

כבר ביקרו חז"ל (שבת ל"ב ע"א) את מי שקורא לבית הכנסת 'בית העם', ולארוך - 'ארנא' וההבדל שבין ישראל לעמים הוא ההבדל שבין קודש לחול, בין אור לחושך. מה שאצלם הוא פיוט עממי ומשעשע, אצלנו הוא "דברי חכמים וחידותם". גם בתנ"ך יש סיפורים מרתקים על יוסף ועל דניאל ועל איוב, וברור כשמש שגם פשט הכתובים איננו דומה לסיפורי העמים, אלא כל מילה שקולה, מדודה, מחושבת ומקודשת, בעלת עומקים וגבהים.³ אם נשמר הפיוט לסוף ההגדה, אדרבא, מפאת עומקו והסודות הגנוזים בו, מחכים שהילדים ירדמו ואז עוסקים בסודות התורה. ובזה דומה הוא לשיר השירים, שאף הוא קודש קודשים מלא פנימיות ונאמר בסוף ההגדה.

על פי הבנה זו, שהפיוט 'חד גדיא' "יסודתו בהררי קודש", יש לחקור ולהבין כמה

עניינים:

א. מי הוא מחבר הפיוט?

ב. מדוע חיברו בארמית?

³ ולכן לא מצינו עשרות פרשנים על אגדות אנדרסן...

- ג. מדוע חיברו הפייטן בצורה חיצונית קלילה, עד ששאל על כך רבי נפתלי מרופשיץ:
 "האם ללצים הוא יליץ?"
- ד. מהו הקשר של הפיוט הזה דווקא לפסח ולליל הסדר, הרי לפי תוכנו ראוי הוא
 להיאמר בכל חג ומועד, ובכל יום מימות השנה?

א. מחבר הפיוט

הדעה הרווחת כפי שהובאה בהגדות ובמחקרים רבים, שלא ידוע לנו מיהו מחבר הפיוט "חד גדיא", ולא ידוע לנו זמן חיבורו. לראשונה מופיע הפיוט בהגדה משנת ש"נ (1590 לספיה"נ) בפראג, וההשערה המקובלת היא שהפיוט נכתב בתקופת הראשונים⁴ (במאה ה-13 לספיה"נ) ולאחר שלוש מאות שנה נכנס להגדות באשכנז, ומשם התפשט לעדות ישראל אחרות.

בכמה מן ההגדות מצאנו כמה דברים לא שגרתיים, והרי הם לפנינו:

1. בהגדת 'טללי אורות' לרב יששכר דב רובין כתב: "בסידור ר"ע גאון הביא בשם רב נטרונאי גאון, כי מי שמספר ביציאת מצרים, ומדלג על הפיוטים הללו, אין צריך לומר שלא יצא ידי חובה, אלא מין הוא וכופר בדברי חכמינו ז"ל, ובודה דברי משנה ותלמוד, וחייבים כל הקהילות לנדותו ולהבדילו מכלל ישראל". מדברים אלו משמע שהפיוט "חד גדיא" היה מוכר כבר בתקופת הגאונים.
- אולם, במחילת כבוד תורתו, דברים אלו תמוהים עד מאד, כי מי מעלה בדעתו שבלי אמירת הפיוט לא יצא אדם ידי חובת ליל הסדר, הלא די לנו במה שהורו חז"ל לגבי פסח, מצה ומרור. העיון בסידור רב עמרם גאון, בתחילת 'סדר של פסח' הראנו שאכן מביא רב עמרם גאון בשם רב נטרונאי דברים חריפים אלו, אולם הם מתייחסים לאלו המדלגים על פתיחת ההגדה, על הפסוקים ועל מדרשי חז"ל המובאים בנוסח ההגדה הרגיל, ובוודאי לא התכוון רב עמרם לפיוט "חד גדיא" ולא לשאר הפיוטים שבסוף ההגדה, כי פיוטים אלו לא נמצאים כלל בסידור רב עמרם.
- אם כן, הניסיון למשוך לאחור את זמן חיבורו של "חד גדיא" מתקופת הראשונים לתקופת הגאונים נכשל. אולם חידוש גדול יותר מצאנו, שמושך לאחור את זמן חיבור הפיוט לתקופת ה...תנאים!!!

⁴ ראה לעיל הערה 1.

2. בהגדת 'מחזה אברהם'⁵ מביא בשם אביו⁶, שמחבר פיוט "חד גדיא" הוא התנא יונתן בן עוזיאל! ואף הביא רמז לדבריו: ואנ"י יהונת"ן ב"ן העוזיאל"ל = ח"ד גדי"א דזבי"ן אב"א בתר"י זוז"י ח"ד גדי"א=769. ואכן ביונתן לפרשת תולדות (בראשית כז, ט): "לָךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עִזִּים טְבִים" מתרגם: "תְּרִי גְדֵי עִזִּין שְׁמַנִּין חַד לְשׁוּם פְּסָחָא וְחַד לְשׁוּם קָרְבָן חֲגָא" (=חגיגה).

בזה הבנו את הקשר של "חד גדיא חד גדיא" לפסח.⁷

על עוצמתו וגדולתו של יונתן בן עוזיאל אנו לומדים במסכת סוכה (כ"ח ע"א) ולכן לא פלא שפיוט זה, מפרי רעיונותיו של יונתן בן עוזיאל, מכיל סודות ורזי רזין כמו שראינו לעיל.

3. התבטאות מעניינת אחרת מצאנו בדברי החת"ם סופר, בפירושו ל"חד גדיא", וזו לשונו: "מדוע בחר בעל הגדה לסדר זה המאמר בלשון תרגום ולא בלשון הקודש, כמו שחיבר כל ההגדה בלשון הקודש?" משמע מדבריו שמחבר ההגדה הוא מחבר ה"חד גדיא", ומכיוון שהדעה הרווחת היא שאנשי כנסת הגדולה חיברו את ההגדה⁸, הרי שמשכנו את חיבור הפיוט שנים רבות לאחור, לפני תקופת התנאים. אליבא דאמת נראה הדבר קצת תמוה, אולם איך נפרנס את פשטות לשונו של גאון ישראל החת"ם זצ"ל? ואולי שגגה יצאה מלפני קולמוסו של הסופר?

ב. הפיוט בארמית

מצאנו כמה מן המפרשים שביארו את הטעם לכך שפיוט זה נכתב בארמית:

1. כתב החת"ם סופר: "לזאת אענה גם אני חלקי בהקדם מה שכתב בעל 'מעשי השם'⁹ בפירוש "כהא לחמא" וז"ל: שזהו המאמר יסדו אחר שגלו מארץ ישראל, ובפסח ראשון שישבו בחוץ לארץ לסדר סדר של פסח זכרו ימי עניים. אשתקד ישבו בחבורה אחת, ואכלו פסח בהלל והודות לה' ואז שמחו השמיים והארץ, ועתה קינה. לשעבר לא עקרנו מחבורה לחבורה דכתיב: "בבית אחד יאכל", ועכשיו כל דיכפין ייתי וייכול, אין לנו לא פסח ולא חגיגה. ומסתמא אמר זאת כל אחד בביתו בלשונו שהיה מבין לעורר לבבם להעלות ירושלים על ראש שמחתו ולשבר לב בניו ובני ביתו, ומסתמא היה זה בלשון

⁵ לרבי אברהם אביש אבד"ק ליסא ופרנקפורט בעמ' 105-106 תשובות בן צמח לרבי שמעון בן צמח דוראן חי בשנים ה' קכ"א-ה' ר"ד, חתן סופר, קול אריה ועוד.

⁶ הובאו דבריו בהגדת 'דמשק אליעזר' לרבי אליעזר שווערדשארף, דפוס קאלימייא תרמ"ג בסוף 'מסורת ההגדה'.

⁷ ראה לקמן בפרק ה'.

⁸ את עיקר נוסח ההגדה תיקנו אנשי כנסת הגדולה. הקטע: "הא לחמא עניא" לא נזכר בתלמוד ובמדרשים, ומקורו בראשונים. ראה 'הסדר הערוך' לרב משה יעקב ויינגרטן, פרק ס"ד.

⁹ רבי אליעזר בן רבי אליהו הרופא, חתנו של רבי יוסף קולון - המהרי"ק.

ארמית, שכן היו מדברים אז רוב המון כידוע. לכן תקנו זאת לדורות למען נזכיר בראש שמחתנו ימי צאתם מארץ מצרים... עכ"ד החת"ם סופר.

אפשר להמשיך את קו הרעיון של בעל 'מעשי השם' שפותחים באמירת "כהא לחמא" כאמירת קינה, להבנת הפיוט "חד גדיא" שאף הוא נאמר בלשון קינה ועצב, כי שני הגדיים ("חד גדיא חד גדיא") הם קרבן פסח וקרבת חגיגה, שבעבר היינו מקריבים ועתה בעוונותינו אין לנו לא פסח ולא חגיגה, לא ירושלים ולא עליה לרגל. לכן נאמר הפיוט בשפה המובנת לכל, כדי שהקינה תדבר אל ליבם.

2. בהגדת 'ויגד אברהם'¹⁰ קושר את פתיחת ההגדה "כהא לחמא עניא" עם חתימתה ב"חד גדיא", שהן שתי האמירות היחידות בהגדה הנאמרות בארמית. וכך פירש: למדנו בגמרא (ברכות י" ע"א) שכל פרשה שהייתה חביבה על דוד, פתח וסיים אותה ב"אשרי". וכתבו שם התוס' שלא דווקא ב"אשרי", אלא הכוונה היא לחתימה מעין הפתיחה, כמו כמה פרשיות שמתחילות ומסיימות ב"הללויה".

ההסבר לשוויון הפתיחה והחתימה הוא: לדבר שחביב על האדם אין לו סיום וסוף, כי תמיד הוא חושב שהוא עומד עדיין בפתיחה ורוצה שימשך הדבר, וקשה עליו פרידתו, ולכן עושים הסיום כמו הפתיחה. לכן גם בליל הסדר, פתיחתו היא בארמית, משום שיש כאן פניה להמון העם, ופונים אליהם בשפה שיבינו, ומכיוון שהפתיחה בארמית ראוי שגם הסיום יהיה בארמית, ויש בזה ביטוי לכך שאחר שעות רבות של ישיבה בסידור פסח כהלכתו, אין הישיבה הזו קשה עלינו.

לכשנתבונן נבחין שגם תוכן הפתיחה והסיום שווה כי "כל דיכפין ייתי ויכול" מורה על אהבת ישראל ואחדותם, וגם "חד גדיא" מורה על "שֶׁה פְּזוּרָה וְשֶׁרְאֵל" שקנאם הקב"ה בתרי לוחות אבנים, וזה מורה על אחדותם ואהבתם.

3. רבי נפתלי מרופשיץ זצוק"ל, חידש חידוש נאה המובא בהגדתו 'זרע קודש' ובכמה הגדות נוספות¹¹: "מה זה שאחר עריכת סדר הקדוש הזה ואמירת ההגדה סידרו לאמור זה הפיוט חד גדיא?... דעו כי המלאכים רואים למעלה את הנחת רוח לקב"ה, והאורות הגדולים מהעריכת הסדר ואמירת ההגדה של בני ישראל קבוצי מטה בעולם הזה, ומחמת שהם אינם יכולים לעשות כזאת, לכן הם מביטים עלינו בקנאה גדולה, שמקנאים אותנו מאד בזה הלילה. ויש לפחד שלא ישלוט ח"ו על ישראל עין הרע מהבטת המלאכים עלינו מרוב קנאה בנו, ולכן סדרו הקדמונים זה הפיוט חד גדיא, שהוא לחש לעין הרע נגד המלאכים".

¹⁰ לרבי אברהם הערצל, מגיד מישרים בפרשבורג.
¹¹ 'מנחה חדשה' לרבי נפתלי חיים הורביץ ועוד.

על פי דברים אלו, יתכן לומר שחוכמת המלחמה מלמדת שיש להכות את הנלחם בנו בנשק סודי שאיננו מוכר ליריב, ומכיוון שהמלאכים לא מכירים בלשון ארמי¹² לכן הלחש נגד המלאכים הוא דווקא בארמית.

4. על פי אותו עיקרון אך בדרך הפוכה, אפשר לבאר את פתיחת ההגדה וחתמתה בלשון ארמית, בדרך המבוארת ב'בן יהודע' לרבי יוסף חיים זצוק"ל.

למדנו בגמרא (שבת י"ב ע"ב) שרבי אלעזר היה מברך את החולים בלשון ארמית. שואלת הגמרא: "והאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי... שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי?"

שואל ה'בן יהודע' שם: הרי אנו מתפללים תפילות רבות בלשון ארמי, כמו בתפילת "ברוך שמייה", ובסליחות ועוד?

ותירץ: האריז"ל ביאר שהקדיש נאמר בארמית מפני שהיקליפות' מבינים בלשון תרגום. לכן כשנאמר השבח הגדול והקדוש הזה בלשון שהם מבינים, אז הם נכנעים כי בכוח הקדיש להכניע הקליפות. זו הסיבה שרשב"י כתב את תורת הסוד בארמית, אף שדברי התנאים במשנה ובברייתא בלשון הקודש נאמרו. כך מבאר ה'בן יהודע' את הטעם לכך שהסליחות (של עדות המזרח) נפתחות ונחתמות בלשון ארמי, כדי לסתום פי המקטרגים.

על פי זה אפשר לבאר, שההגדה נפתחת ונחתמת בלשון ארמי, על מנת לשבר את כוח הקליפות, שבוודאי בלילה זה מנסות לקטרג ביתר שאת. בזכות עבודת עם ישראל למטה מסירים הקטרוג למעלה, ועל ידי זה זוכים ללילה משומר מן המזיקין.

ג. צורתו ורעיונותיו של 'חד גדיא'

בפיוט חד גדיא טמון רעיון עמוק, המבוטא על ידי צורתו ומבנהו החיצוניים. צורתו של הפיוט היא כצורת גלגל, זה מפיל את זה והמפיל נופל על ידי המפיל שיופל בהמשך. צורה זו מרמזת על הסיבות והעילות הרבות שמסתובבות ומעוללות בעולמנו. אולם המעמיק בסיבות ובעילות, מגיע למסקנה שיש גורם אחד שהוא סיבת הסיבות ועילת העילות שהוא הקב"ה יתברך שמו. לכל כיוון שאליו תתגלגל בסוף תיפגש עם הכוח החזק שבעולם.

את יסודות הרעיון ושורשי הצורה הגלגלית, ניתן למצוא החל מתקופת התנאים והאמוראים,¹³ כש"חד גדיא" בנוי על פיהם. באבות (פ"ב מ"ו) שנינו: "אָף הוּא רָאָה גְלָגֶלֶת אַחַת שְׁצָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. אָמַר לָהּ, עַל דְּאֵיטְפָתְךָ, אֶטְפִּיךָ. וְסוּף מְטִיפִיךָ יְטוּפוּיךָ."

משנה זו מלמדת את יסוד ההשגחה הא-לוקית, את עיקרון הצדק הא-לוקי, ואת ההסבר לשכר ועונש.

¹² שבת י"ב ע"ב.

¹³ וניצני הרעיון כתובים בתנ"ך, למשל בספר דניאל פרקים ז'-ח' ואכמ"ל.

בהגדת 'נחלי מגדים' לרב נחמן בורשטיין ביאר, שהחתול אכל את הגדי שלא במשפט, ולכן החתול נענש על ידי הכלב, אולם הכלב נשך בעוולה כי מי שמו לשופט. לכן נענש הכלב על ידי המקל, וכך מתגלגל כל המשפט בעוולה עד שמגיע לקב"ה ש"כל דַרְכֵי מִשְׁפָּט אֵל אֲמוֹנָה וְאִין עֲוֹל צְדִיק וְיִשָּׁר הוּא" (דברים לב, ד). הצורה של הפיוט, בנויה על חזק המכה את החלש, אולם לכל חזק יש חזק ממנו וכן הלאה. עניין זה גורם לאדם המשכיל לחשוב היכן מסתיימת השרשרת, מיהו כוח הכוחות שיכניע את כולם, ושאיך מעליו כוח חזק ממנו. לאחר עשרה 'מהלכים' מגיעים לפתרון החידה: "ואתא הקדוש ברוך הוא". הנה גילינו את סיבת הסיבות.

דוגמה לשיטה לימודית כזו מצאנו בגמרא הדנה בסוגיית הצדקה (בבא בתרא י' ע"א). על מנת להעצים את ערך הצדקה מביאה הגמרא מאמר:

עשרה דברים קשים נבראו בעולם: הר קשה ברזל מוחתכו, ברזל קשה אש מפעפעו, אש קשה מים מכבין אותו, מים קשים עבים סובלין אותו, עבים קשים רוח מפזרתו, רוח קשה גוף סובלו, גוף קשה פחד שוברו, פחד קשה יין מפיגו, יין קשה שינה מפכחתו, ומיתה קשה מכולן, וצדקה תציל מן המיתה.

ברור שמאמר זה נועד להעצים את כוח מצוות הצדקה, וחכמים ניסחו זאת בצורה 'מעגלית' על מנת לתקף את המסר.

במדרש¹⁴ למדנו דוגמה נוספת למבנה גלגלי כזה:

כשאברהם שיבר את פסלי תרח אביו, מסרו האב למשפט אצל נמרוד, בוויכוח שהתפתח בין נמרוד לאברהם, כפר אברהם באלילות של פסלי עץ ואבן, והציע לנמרוד להאמין בא-ל אחד, בורא עולם ומנהיגו. וכך התנהל הוויכוח ביניהם, בלשון המדרש:

אמר לו נמרוד לאברהם: נסגוד לנורא (לאש).

ענה לו אברהם: נסגוד למים שמכבים את האש.

אמר לו נמרוד: טוב, נסגוד למים.

אמר לו אברהם: אם כן נסגוד לענן שנושא את המים.

אמר לו נמרוד: טוב, נסגוד לענן.

אמר לו אברהם: אם כן נסגוד לרוח שהיא חזקה מן הענן, שהיא מפזרת את העננים.

אמר לו נמרוד: טוב, נסגוד לרוח.

¹⁴ בראשית רבה לפרשת נח ל"ח, י"ג, מעובד ומתורגם בכמה הגדות: 'פרדס הגדה' לרב גדליה סגל שבנה על פי ההגדה של המהר"ט באנדי ז"ל מפרנקפורט, הגדת 'המדרש המבואר' ע"פ הגדת 'מאיר נתיב' לרב מאיר להמן זצ"ל אב"ד מיינץ, ועוד.

אמר לו אברהם: אם כן, נסגוד לבן אדם או לבעל חי שהוא חזק מן הרוח, שהוא נושא בקרבו רוח.

אמר לו נמרוד: דברי סרק אתה מדבר, אני איני משתחוה לשום אליל אלא לאש בלבד.

ולבסוף זרקו לאברהם לכבשן האש והקב"ה הצילו מאור כשדים.

כוונת הדרשן להסביר, שאין סוף לכוחות הטבע שניתן לסגוד להם, שהרי תמיד יהיה אחד חזק מן השני, אלא שמעל כולם עומד בורא עולם.

במדרש זה אנו נחשפים לתחכום שבשיטה, כי ברור הדבר שאם אברהם היה מקצר תהליכים וחוסך במילים ומגיש לנמרוד את המסקנה הסופית, היה נמרוד נשאר בכפירתו לנצח. אולם אברהם פסע צעד אחר צעד, והוכיח שלב אחר שלב את אמיתות דבריו, עד שכידוע¹⁵ הכיר נמרוד בכך שיש כוח מעליו. אולי זו כוונת הפסוק (בראשית י, ט): "עַל כֵּן יֹאמַר כְּנַמְרֹד גְּבוֹר צֶיֶד לְפָנָי ה'". בסופו של דבר גם נמרוד היכיר בכך שהוא מתהלך לפני ה'!!

כן הוא בפיוט "חד גדיא". בחג האמונה - חג הפסח, אנו צריכים להשריש את האמונה בלב בנינו ובנותינו, והפיוט הזה מלמדנו איך עושים זאת בשום שכל, שלב אחרי שלב, בשפה ברורה ובנעימה קדושה.

אכן כן, בכמה הגדות ביארו את הפיוט כוויכוח בין המאמין לבין הכופר, כמו בהגדת 'תפארת ההגדה' לרב שמעון שפיאצקי:

ויכוח בין מצרי לישראלי על ענייני אמונה, שהמצרי היה עובד לגדי, והישראלי משכנעו שהוא לא צודק.

ומתחיל "חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזיי" - עושים אותו המצרים לאליל וסוגדים לו, בגלל התועלת החומרית שהוא מביא לעולם.

מתווכח היהודי עם המצרי, ואומר לו: מדוע תעבדו לגדי בגלל חשיבותו החומרית? הלא החתול יכול להתקיפו ולאכלו כרגע וזה הסוף לאיליכם!

אומר המצרי: טוב, נעבוד לחתול בגלל תוקפו!

אומר היהודי: אם כן תעבדו לכלב שהוא יותר חזק ויכול לנשוך לחתול ולחסלו...

אומר המצרי: טוב, אנו נתחיל לעבוד לכלב העז!

אומר היהודי: אם כן תעבדו למקל העץ שבחובטו בכלב פוצעו או הורגו...

אומר המצרי: טוב, נעבוד לסגידת העץ, שיש לו כוח חזק ונאמר לעץ "אבי אתה"!

¹⁵ על פי המדרש שנמרוד הזדמן לאהלו של אברהם, ולבסוף הודה באמיתות אלוקי אברהם והסכים לברך את הקל הזן את העולם.

אומר היהודי: אם כן, תעבדו לאש המכלה את העץ וכרגע הופך העץ לאפס...

אומר המצרי: טוב נעשה את האש לאלוהינו ונעבוד לו בגלל עוֹזו!

אומר היהודי: איזה אליל הוא האש, אם המים יכבוהו ברגע קט, אם כן תעבדו למים...

אומר המצרי: טוב, נעבוד למים המתגברים על האש!

אומר היהודי: אם המים יהיו אלהיכם – הנה בא השור ושותה את המים, אם כן תעבדו

לשור...

אומר המצרי: טוב, נעבוד לשור!

אומר היהודי: מה כוחו של השור אם בא השוחט ונוטל את חייו בסכינו, אם כן, תעבדו

לשוחט...

אומר המצרי: טוב, נעבוד לשוחט שכוחו איתו לשחוט את השור החזק!

אומר היהודי: אם השוחט יהיה אליל שלכם בגלל כוחו הרב להשתלט על השור ועל יצורים

חיים חזקים אחרים – הרי הוא נתון בידי מלאך המוות שברצותו הוא נוטל את נשמתו

והשוחט מת כרגע. אם כן – תעבדו למלאך המוות...

אומר המצרי: טוב, מעתה נעשה את מלאך המוות לאלוהינו, היות והוא הגיבור והחזק על

כל האנשים החזקים ביותר, ולו כוחות עליונים כבירים ויאתה לו כתר מלכות היצירה,

ומעתה לו אנו עבדים והוא אלוהינו!...

אומר היהודי: שוטה שכמותך, כל הכוחות החזקים ואדירים שבעולם התחתונים

והעליונים הם כאין וכאפס לעומת א-לוקי השמים והארץ היחיד ומיוחד והוא מושל בכל

ובידו כוח וגבורה והוא עשה את השמים וכל צבאם, הארץ וכל אשר עליה, הימים וכל אשר

בהם והוא מחיה את כולם - אין עוד מלבדו!"

לאחר הבנת המשמעות של צורתו החיצונית של הפיוט הזהה לתוכנו הפנימי של הפיוט,

נבין את הקשר בין "חד גדיא" לליל הסדר.

"חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", והרי כל תכלית יציאת מצרים

היא: "וַיִּדְעֶתְם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות ו, ז), למסקנה זו אנו ובני ביתנו צריכים להגיע

בסיום ליל הסדר, למסקנה זו מגיע מי שלומד את הפיוט "חד גדיא". אין כוח, לא לאש ולא

למים ואף לא למלאך המוות. הכוח היחיד ששולט בעולמנו הוא האלוקים!

ד. הקשר של הפיוט לליל הסדר

את הקשר הראשון ראינו בסיום הפרק הקודם. הפיוט "חד גדיא" מלמדנו את הרעיון העיקרי של יציאת מצרים, ולכן בליל הסדר אנו עוסקים בפיוט שתוכנו הוא: "וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", "ה' הוא האֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבָּדוֹ" (דברים ד, לה). **פיוט של אמונה בחג האמונה!**

קשרים נוספים למדנו בהגדות אחרות:

1. הגאון היעב"ץ זצ"ל כתב: "לפי שלילי פסח זמן חירות הגמור, וכל איש שורר בביתו כשר נכבד ושמח ביותר. ופן תאכל ושבעת ורם לבבך וכו' על כן יסד מחברו לאומרו בלילות אלו לשבר שמחת וגאות לבם ליראה את השם הגדול והנורא". אכן היעב"ץ מפרש את הפיוט על דרך המוסר, באופן שמכניס יראת שמים באדם (כמובא לקמן בטבלה השביעית).

2. בהגדת 'ויגד אברהם' קישר כך: כל ליל הסדר שאנו עורכים הוא זכר לגאולת מצרים, וכעת כשאנו בגלות, יכולים אנו לחשוב ח"ו שהקב"ה אינו משגיח ורואה בעבודת סידור פסח שלנו. לכן, בסיום הסדר, תקנו פיוט שמחזק אותנו בהשגחת ה', שהרי כל "חד גדיא" מורה שיש יד מכוונת והשגחה פרטית, וגם את סדר הפסח שלנו בוודאי רואה הקב"ה ועולה לפניו כריח ניחוח.

3. הבאנו לעיל¹⁶ בשם יונתן בן עוזיאל ששני הגדיים של "חד גדיא – חד גדיא" הם שני הגדיים של יצחק אבינו במעמד הברכות. ומעמד זה היה בט"ו בניסן, ולכן הוצרך יצחק גדי לקרבן פסח וגדי לקרבן חגיגה. לפי זה הפיוט שייך לפסח בקשר הדוק של שיוויון התאריך.

יש לצרף לזה את דברי הגר"א המובאים בהגדת 'רל"ח פירושים': "כלל גדול אצלנו שכל הטובות שהיו ושיהיו עוד בין בעוה"ז ובין בעוה"ב, את כולם ירשנו מאבותינו בעת שבירך יצחק את יעקב... והסיבה להברכות היו שני גדיי עיזים".

נמצאנו למדים שכל הטוב של סידור פסח כהלכתו שמסדרים ישראל בלילה זה, נובע מאותו ליל פסח של מעמד הברכות, וה"חד גדיא" מזכיר לנו דבר זה על ידי איזכור הגדיים הראשונים.

ה'חתן סופר' נימק שביליל הסדר אנו עוסקים ביציאת מצרים, ומאז שיצאנו טולטלנו מארץ לארץ והושלכנו מדחי אל דחי, והנה אנחנו עדיין על אדמת ניכר, ויכולה להישאל השאלה: אם כן, למה זה אנוכי, ומה בצע ביציאתנו ממצרים אם לא התקיים בנו "וַיְהִי בְּיָמַי אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם

¹⁶ בפרק א' סעיף 2.

אָל הָאָרֶץ" (שמות ו, ח)? על כך עונה הפיוט "חד גדיא" שמאורעות רבות עברו עלינו, מאז ועד עתה עד אשר יגאלנו הקב"ה גאולת עולמים ואז נשוב ונשב לבטח בארצנו.

ה. פירושי 'חד גדיא'

לאחר שראינו את גודל יקר קדושת הפיוט "חד גדיא", ועד כמה התאמצו גדולי ישראל בכל הדורות האחרונים, להעמיק בתוכן הפיוט, ולרומם את כוונותיו, נוכל להיכנס אל תוכן הפירושים השונים. בדברי חלק מן המפרשים, הפיוט הזה הוא חידה ומשל,¹⁷ אך כל מפרש פתר את החידה וביאר את הנמשל באופן אחר.

פתרון שכח אצל מפרשים רבים הוא על פי גלויות ישראל. כידוע ישנן ארבע גלויות והן נרמזות על פי חז"ל במקומות רבים. בפסוקים הראשונים שבתורה נדרש: "והארץ הייתה תוהו - זו בבל, ובוהו - זו מדי, וחושך - זו יוון, על פני תהום - זו מלכות הרשעה" - רומי. יש לשאול: מדוע לא הוזכרה גלות מצרים? התשובה היא, מצרים לא הייתה אחת מן הגלויות, אלא הייתה גלות שורשית ואם כל הגלויות שבאו אחריה ושהושפעו ממנה. רמז לדבר בפסוק הראשון בספר שמות: "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם". הַבָּאִים - האות ה' רומזת לחמש גלויות שהן באי"ם = בבל, אדום, יוון, מדי, וארבע אלה כלולות במְצָרַיִם, סך הכל חמש גלויות.

את הגלויות הללו רמז הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, וליעקב אבינו בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

בכמה הגדות הביאו את דברי חז"ל בתרגום שני בתחילת מגילת אסתר¹⁸, המונה עשרה מלכים שמלכו ושעתידים למלוך, והם: הבורא מלך המלכים, נמרוד, פרעה, שלמה - זו מלכות ישראל, נבוכדנצר, אחשוורוש, יוון, רומא, משיח בן דוד, הבורא! את ארבע הגלויות הנ"ל שמנה המדרש, המתפרטות לעשרה שליטים, רמזו המפרשים בעשרת המרכיבים של חד גדיא. ברור הדבר שלבסוף יתקיים: "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים - זו רוחו של מלך המשיח", שהיא המלכות המקדימה למלכות ה' הנצחית, כנאמר (זכריה יד, ט): "בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה יְהוָה אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד".

פתרונות אלו סיכמנו בטבלה 1.

יש מן המחברים שביארו את הפיוט, בדרך של סיפור דברים, כקנינה או כנחמה. פירוש כזה ראינו לעיל (פרק ג) שהפיוט התפרש כוויכוח אמוני בין מאמין לבין כופר. חלק מפירושים

¹⁷ ואולי אפשר להעניק ביאור נוסף לשם "חד גדיא" - חד מלשון לחוד חידה, מיהו ה"גדיא", ומיהו שאכל את ה"גדיא" וכו'.

¹⁸ יאור ישראלים לרה"ג יחיאל העלליר ז"ל, 'הגדת הבחירה' לרב יוסף צבי וינר, ועוד.

אלה עוסקים בשורשים שהביאונו לגלויות הנ"ל, הסיבות שבעטיין נחרב הבית, הסיבות שבגללן לא נכנסנו לארץ ישראל ועוד.

פתרונות אלו הבאנו בטבלה 2.

רבים מן המפרשים לא קשרו את הפיוט לגלויות או ליציאת מצרים, אלא ראו בפיוט תיאור של עניינים רוחניים שהתפתחו במהלך הדורות. למשל: מעמד התורה, התעלותו של משה רבינו, רמתו הרוחנית של עם ישראל ועוד.

פתרונות אלו ערכנו בטבלה 3.

מעט מן הפרשנים הלכו בדרך מקורית וייחודית, ואת הפתרונות הללו, שאין להם מכנה משותף, הצגנו בטבלה 4.

סידרה 1: הגלויות

ב. 'מעשה נסים' רבי יעקב מליסא בעל ה"נתיבות"		א. רבי יהונתן אייבשיץ		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
קנה את מקום המקדש מארוונה וגבה מכל שבט 2 זהובים=תרי זוזי ¹⁹	דוד המלך	האב הראשון שלנו	אברהם אבינו	אבא
בכרמי עין גדי	בית המקדש	גדי=הגויים, גדי אחד=עמ"י	האומה הישראלית	גדיא (=גדי)
מכונה "שונא רע"=שונא, והוא אכל=החריב את ביהמ"ק	נבוכדנצר	חתול אינו מכיר את קונו ²⁰ ופרעה אמר: "לא ידעתי את ה' "	המצרים	שונא (=חתול)
ינק מכלבתא ²¹ , והוא הרג את בלשאצר מלך בבל.	כורש מלך פרס	כלב מכיר את קונו ³⁰ , ועמלק מכיר את קונו, ומתמרד בו.	עמלק	כלבא (=כלב)
שרודה במקל, והוא לקח את המלכות מפרס	מלך יוון	ע"י מטה זה נחלש כוח עמלק שנאמר: "כַּאֲשֶׁר יָרִים מִשָּׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל" ²²	מטה משה	חוטרא (=מקל)
מכונים במדרש: אש, והם נצחו את היוונים.	החשמונאים	ששלח אש ושרף את בית המקדש	נבוכדנצר	נורא (=אש)
מכונים במדרש: "מים רבים" והם בטלו מלכות חשמונאי.	אדום	מרדכי עבר ערקומא דמיא ²³	גזירות המן ואחשורוש	מיא (=מים)
מכונים במדרש שור, והם לקחו המלכות מאדום	מלכות ישמעאל	כתבו על קרן ה <u>שור</u>	גלות יוון	תורא (=שור)
שיכלה את עשו וישמעאל	משיח בן יוסף	שחט את רוב חכמי ישראל	הורדוס	שוחט
עתיד משיח בן יוסף למות ויש אחריו את מלך המשיח	מלאך המוות	ניצוץ עשו הרשע, והוא יצר הרע, הוא השטן והוא מלאך המוות	טיטוס הרשע	מלאך המוות
ישחט את מלאך המוות בב"א	הקב"ה	לעתיד לבוא יכניע קליפת עשו ואז יקרב קץ גואל משיחנו	הקב"ה	הקב"ה

¹⁹ זבחים, קט"ז ע"ב תוספות ד"ה 'גבה', כתובות צ"ט תוספות ד"ה 'נתן'.

²⁰ הוריות י"ג ע"א - חתול אינו מכיר את קונו וכלב מכיר את קונו.

²¹ ראש השנה ד' ע"א.

²² שמות יז, יא.

²³ מגילה ט"ו ע"א.

המשך סידרה 1: הגלויות

ד. 'דובר שלום' הרב לאנדא מצאצאי הגר"א		ג. 'אור ישראל' הרב יחיאל העלליר		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
שקנה את הברכות ואת הממשלה ב-2 גדיי עיזים שהביא ליצחק אביו ונתברך	יעקב	חמישה קניינים קנה לו בעולמו כאמור באבות ו'	הקב"ה	אבא
"היה גביר לאחיד וישתחוו לך בני אמה" ²⁴	הממשלה	"אברהם קנין אחד"	אברהם	גדיא (=גדי)
שינה טעמו שנתחדשו גזירותיו לרעה, ולכן מכונה שינוי רע=שונרא, והוא "אכל את יעקב"	פרעה מלך מצרים	ובבל היא שנער ונקראת כך כי העמידה שונא וער לקב"ה והוא נמרוד שרצה לאכול את אברהם ולכן הפילו לכבשן האש	נמרוד מלך בבל	שונרא (=חתול)
שנבח ככלב ²⁶ והוא הפיל את ממלכת מצרים כמבואר בירמיה	נבוכדנצר מלך בבל	הכלב ²⁵ שב על קיאו ושונה באיוולתו וזהו פרעה שלקה פעמים רבות ושב לאיוולתו. ומצרים "נשכה" את בבל	פרעה מלך מצרים	כלבא (=כלב)
שאווזים בידיהם מטה ושרביט כנאמר באחשוורוש ²⁷ והם הפילו את בבל כמבואר בדניאל	מלכות מדי	היכה את ה"כלבא" במצרים, ובימי בית ראשון היכה מטה הא-לוקים את מצרים וישראל שבו למלכותם	מטה משה	חוטרא (=מקל)
שנקראים מוקדון, כמו שהאש נקראת מוקד והם שרפו את מלכות פרס ומדי	מלכות אנטיוכוס	שצר על ציון ושילח אש בבית המקדש ועיי"כ שרף לחוטרא: ביטל מלכות ישראל	נבוכדנצר	נורא (=אש)
משולים למים כי נס יהודית היה עיי"מ, שאמרה שצריכה ללכת לטבול. והם הכניעו את מלכות אנטיוכוס	מלכות חשמונאי	שהחריבה את בבל="וכבא לנורא". ובירמיה ²⁸ : "קולם כים יהמה"	מלכות מדי	מיא (=מים)
ששלחו שור מעוטר בזהב לעולה, והם לקחו את הממשלה מן החשמונאים בחורבן הבית	מלכות רומי	הם כבשו את פרס ומדי, והממונה שלהם בשמים הוא שור. ולכן גזרו: "כתבו על קרן השור"	מלכות מקדוניה (יוון)	תורא (=שור)
שיכבוש את גוג ומגוג וישחט אותם שנאמר: "חָרַב לְה' מְלָאָה דָם" ³⁰	משיח בן יוסף	הכניעה את יוון ונולדו במזל מאדים (=אדום) ולכן כונו שוחט ²⁹	מלכות אדום	שוחט
יהרוג את משיח בן יוסף	מלאך המוות	שבאחרית הימים יתעוררו מהומות במלכות אדום, מהם ובהם, ושר שלהם ישמידם, ומשם יצמח קרן לבית דוד	שרו של אדום	מלאך המוות
יחזיר הממשלה לישראל כמו בתחילה בעת ש"זבין אבא חד גדיא"	הקב"ה	לעתיד לבוא ישחט את מלאך המוות "כִּי זָבַח לְה' בְּבִצְרָה וְטָבַח גְדוֹל בְּאֶרֶץ אֲדוּם" ³¹ ולו תשוב המלוכה	הקב"ה	הקב"ה

²⁴ בראשית כז, כט.

²⁵ משלי כו, יא.

²⁶ ויקרא רבה ל"ג.

²⁷ אסתר ד, יא.

²⁸ ירמיה ו, כג.

²⁹ ראה שבת קנ"ו ע"א.

³⁰ ישעיהו לד, ו.

³¹ שם.

המשך סידרה 1: הגלויות

ו. 'חכמה עם נחלה' הרב זאב צבי קליין		ה. 'שיח יצחק' הרב יצחק מלצאן		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
		ניסה את עמ"י ב-2 סוגים של טלטולים (=זוזי). א. בגזירות קשות. ב. בחלקת לשון ובקירוב של הגויים	הקב"ה	אבא
	עם ישראל	"ורעי את גדיותיך" ³² "כרמי עין גדתי" ³³ , נדרש על עמ"י ³⁴	עם ישראל	גדיא (=גדי)
שהחניפו לישראל בפה רך, ואח"כ שעבדו אותם, וזה דרכו של החתול	מצרים	החתול הוא שכחן, ³⁵ והמצרים שכחו את יוסף שהטיב למצרים, והם "אכלו" את ישראל.	מצרים	שונרא (=חתול)
בחז"ל ³⁷ נמשל לכלב, והוא נובח ונושך בלי שיתגררו בו, ואין לו תועלת מנשיכתו	עמלק	נבוכדנצר נבח ככלבא ⁴³ והוא החריב את מצרים ³⁶ והרע לעם ישראל	בבל	כלבא (=כלב)
"הוי אשור שָׁבַט אֶפְרַיִם" ובכל דור שאין עושים רצונו של מקום, הקב"ה שולח לנו אומה שרודה בנו במקל	אשור, בבל ורומי	הם החריבו את בבל ³⁸ והקשו על ישראל בקושי ובנחת	מדי ופרס	חוטרא (=מקל)
הכמרים של "דת האהבה" העלו עליהם את עמ"י, ועליהם נאמר: "זַבְחֵי אֲדָם עֲגָלִים יִשְׁקֹון" ⁴¹	המוקדים והמשרפות	נרמזים בחז"ל באש ⁴⁰ , והם שרפו את בית המקדש	רומא	נורא (=אש)
היו מעם ישראל שכיבו את אש המוקד ע"י המרת דתם, אבל הרוב קידשו שם שמיים, והמים הזידונים לא שטפום	מים זידונים של התנצרות	הגותים וההונים אספסוף של עמים רבים שהחריבו את רומי, והציקו לישראל	המון עמים רבים	מיא (=מים)
לאחר חשכת ימי הביניים נשמעו קולות של חירות ושיויון ורבים מעמנו נתפתו ונפלו ואז באו הגזירות האיומות ודרסונו כשור.	גזירות ת"ח ות"ט	נקראים תורא כי החיה בעלת עשר קרניים. ועיקר כוח השור הוא בקרניו	העמים הרמזים בחיה הרביעית ⁴²	תורא (=שור)
במלחמת העולם הראשונה, ואז נשמדו אלפים ורבבות מבני עמנו	שונאי ישראל	ששוחטים את יצר הרע שלהם, ועומדים בכל הנסיונות במסירות נפש	ישראל הצדיקים	שוחט
במלחמת העולם השנייה, והרגו וטבחו ושרפו מיליוני יהודים "יוֹנֵק עִם אִישׁ שְׂיִבָּה" ⁴³	שונאי ישראל	שלוחא דמותא וגיהינום, ששחט אף את ישראל הצדיקים שנפלו ברשת הכפירה שבדורות האחרונים	נגע המינות	מלאך המוות
ינקום דם עבדיו השפוך, ויכירו וידעו כל יושבי תבל כי ה' הוא הא-לוקים!	הקב"ה	יתגלה בכבודו ובעצמו וישחט את כוח הכפירה ויחזרו ישראל להיות חד גדיא	הקב"ה	הקב"ה

³² שיר השירים א, ח.

³³ שם יד.

³⁴ שיר השירים רבה א'.

³⁵ בהוריות י"ג ע"ב - האוכל ממה שאכל החתול משכח תלמודו.

³⁶ ישעיה יט; ירמיה מו.

³⁷ שמות יז, ט בפסיקתא רבתי ומובא ברש"י.

³⁸ ישעיה יג, יז.

³⁹ שם י, ה.

⁴⁰ משלי ל, טז: "וְאִישׁ לֹא אֶמְרָה הוֹן", ובמדרש.

⁴¹ הושע יג, ב.

⁴² דניאל ב.

⁴³ דברים לב, כה.

סידרה 2: ביאור הפיוט כסיפור דברים

ה. 'ריח דודאים' (הרב דוד דב מייזליש אב"ד לאסק): הסיבות לחורבן הבית ולאובדן הקרבנות.		ז. ריעב"ץ: קינה על שפלות הנשמה בעולם הזה		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
היה רגיל לקנות 2 גדיים עבור פסח ועבור חגיגה בזמן שבית המקדש היה קיים ומשחרב הבית תמה הבן: היכן	כל אב מישראל	הקב"ה מכר את הנשמה, כלומר מסרה לאדם לעשות בה כרצונו, "בתרי זוזי", הנשמה זזה מעולם המלאכים, לעולם הגלגלים עד שמגיעה לעולם השפל	אבינו שבשמים	אבא
של קורבן פסח. מדוע כעת אנו אוכלים רק מצה? הרי בשנה שעברה היו שני גדיים?	הגדי	נהנית מעט מחמדת העולם הזה כמו שמאכלו של הגדי מועט מכל הבהמות. ואמר חד גדיא, כי הנשמה היא היחידה בין איברי הגוף הרבים	הנשמה	גדיא (=גדי)
משיב האב: כפיות טובה של עמ"י גרמה לחורבן הבית, ולכן התבטלו קרבנות הפסח והחגיגה	כפיות טובה ⁴²	לא זו בלבד שנפלה הנשמה משמי רום לתחתיות הארץ, אלא שהגוף מושך לתאוות המאכל ועי"ז פוגם בנשמה	תאות המאכל	שונרא (=חתול)
וכאשר החלו להכיר את קונם (בימי דניאל עזרא ונחמיה) החלה בניית בית שני	הכרת הטוב ⁴²	הכלבים עזי נפש ⁴⁴ , ובנוסף על כוח השונרא שפוגם בנשמה, בא כוח העזות שבד"כ משועבד לרע, ומוסיף עוד לפגום בנשמה הטהורה	כוח העזות	כלבא (=כלב)
מידת הגאווה היכתה במידת הכלב, שלא התמידה בעמ"י מידת הכרת הטוב, ולכן שוב אבדו מאיתנו שני הגדיים – פסח וחגיגה	מידת הגאווה ⁴⁵	ובנוסף לחטאים הנ"ל שמכהים את זיו הנשמה, נוסף עוד עוון חטאת נעורים	טומאת אות ברית קודש	חוטרא (=מקל)
הגאווה גרמה למחלוקת בין מלכי החשמונאים ונאכלה המלכות עם גאותם	אש המחלוקת	גם לאחר שנות הנעורים לוקחות מידות רעות כאלה את נשמת האדם ומורידות אותה מטה מטה	אש הקנאה התאוה והכבוד	נורא (=אש)
בעטייה של המחלוקת בין הורקנוס ואריסטובלוס אבדה ירושלים מעם ישראל. וכאן הבן שואל: אם קלקלו החשמונאים מדוע עמד הבית 200 שנה אחריהם?	רומי ואומות העולם ⁴⁶	שהוא לאדם טבע שני, ואי אפשר להתנחם שבימי הזקנה יתקן האדם את נשמתו, כי מה שהורגל לעשות כל חייו יעשה בזקנתו	כוח ההרגל	מיא (=מים)
משיב האב: התנאים שחיו בתקופה זו משולים לשור הנושא בעול. בזכותם לא חרב הבית	התנאים	שעם נשמה פגועה כל כך הפכנוהו להיות שור מועד. והיצר הרע מעיד בך שטמאת כל חיידך את נשמתך, והוא מזומן לחוץ ולשתות כל דמי נשמתך	היצר הרע	תורא (=שור)
שהרגו את חכמי ישראל, את התנאים הקדושים, ועל ידי זה התבטלו מגיני המקדש, והוחש חורבן הבית	הורדוס וינאי	האדם במעשיו הרעים בורא מלאך משחית ומחבל, שביום המשפט ישחט אותו, וידונו אותו בייסורים נוראים	השטן	שוחט
הרג את הרשעים האלה	מלאך המוות	אל ישלה אדם את עצמו שלאחר הייסורים תחזור נשמתו לזיוה המקורי, כי מי שטימא את נשמתו כל ימיו, לכלך את שורש הנשמה והליבון קשה	הייסורים	מלאך המוות
יעביר את רוח הטומאה מן הארץ, וממילא יתבטל המוות לנצח, ויבנה ביהמ"ק וישוב כל אב בישראל לקנות שני גדיים לחגיגה ולפסח	הקב"ה	אל יחשוב האדם שביום המוות הגוף יורד לשאול והנשמה חוזרת לקב"ה מטוהרת, כי השאול איננו בית מנוס לך, ואם אדם לא מזכך נשמתו בעוה"ז, הקב"ה ישחט את הגדי (=הנשמה) לעוה"ב	יום המיתה	הקב"ה

⁴⁴ ישעיה נו, יא.

⁴⁵ במשלי יד, ג: "בְּפִי אֲוִיל חֶטֶר גָּאֹה".

⁴⁶ ישעיה יז, יב: "הוֹי הַמּוֹן עַמִּים רַבִּים... כְּשֶׁאוֹן מִים כְּבִירִים יִשְׁאוּן".

המשך סידרה 2: ביאור הפיוט כסיפור דברים

י. מכתב סופר: קינה על מה שאיבדנו בחורבן הבית		ט. חתן סופר: הסיבות שבעטיין לא נכנסו בני"א		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
בימי בית המקדש כאשר עמד על תילו, קנו 2 גדיים	אבותינו שבירושלים	רצה לגאול אותנו אך לא היו בידינו זכויות. מה עשה? נתן לנו	הקב"ה	אבא
חד גדיא לקורבן פסח וחד גדיא לחגיגת י"ד ⁴⁷ . ואנו מתאוננים: איך בגלותנו אבדנו שני גדיים טובים?	שני קורבנות	שהוא שה והקרבנוהו במסירות נפש, ובזכות זה נתן לנו 2 מתנות: א. נגף את מצרים. ב. לקחנו לו לעם.	קרבן פסח	גדיא (=גדי)
הנמנים על הקרבן היו כשורה ואמרו שירה (וזהו השונרא), ואת המעמד הזה אבדנו בגלותנו	חבורת הפסח	ואם תשאל: אם כן מדוע לא הביאנו לא"י? יש לומר: בני"ה התנהגו במתן תורה כמו חתול ⁴² ועשו עגל, והעגל ביטל את זכות הגדיא	חטא העגל	שונרא (=חתול)
באשמורת שנייה הכלבים צועקים, והכוונה שהכלבא = החצות, הפסיק את השונרא ⁴⁹ . את אכילת החבורה	חצות לילה	נוסף על חטא העגל חטאו ישראל בלשון הרע על א"י ⁴⁸ ולכן לא נכנסו לא"י	חטא המרגלים	כלבא (=כלב)
האיברים והפדרים נשרפים כל הלילה ע"י עצי המערכה, סותמים את פי השטן לבל ישטינו וגם זה אבד מאיתנו שהיא אש עליונה שאין ממנה עשן, והיא שורפת את החוטרא=את העצים שבאים מן ההדיוט	עצי המערכה	ומחטא המרגלים נמשך חטא הבגידה במשה, והשיא היה בקרח שרצה להיות נשיא ולהחזיק בשבט מושלים	חטא קרח ועדתו	חוטרא (=מקל)
זו העבודה הראשונה במקדש, והכהן שזכה בה נטל ידיו ורגליו מן הכיור, וע"י תרומת הדשן ⁵⁰ , כבתה האש	תרומת הדשן	זו האש שכלתה את קורח "להבה תלהט רשעים" והאש הזו כלתה את מי שרצה להיות מקל	ותבער אש בעדתם	נורא (=אש)
זהו המקריבים בבוקר לאחר התמיד ביו"ט ראשון של פסח. והיו משקים השור קודם השחיטה בכוס של זהב שממלאים מן הכיור ⁵¹ .	קורבנות החגיגה	ונוסף על חטאי ישראל, חטאו של משה, שכעס על בני"ה ובעקבות כך לא נכנסו לא"י.	מי מריבה	מיא (=מים)
וזו הייתה עבודת בית א-לוקנו בימים האלה עד שבא	ישראל השוחטים חגיגותיהם	חטאו של משה גרם שיהושע ינהיג את העם בכניסה לא"י. ויהושע בא מיוסף שהוא "בְּכֹר שׁוֹרוֹ". וזהו "ושתא למיא" שהרוויח מעסק מי מריבה	יהושע	תורא (=שור)
ששחט את השוחטים הנ"ל, והרס את בית המקדש, ולא נשתייר לנו דבר מכל העבודה הזו.	הס"מ, שר של אדום	שהרעו והצרו לישראל ושחטו את התורא, שהם ישראל המכונים "צאן יוסף" ⁵²	4 מלכויות	שוחט
אולם יבוא הקב"ה ויחזיר את העבודה לירושלים בב"א.	הקב"ה	יבוא וילחם עם האומות שהרעו לישראל ואז:	גוג ומגוג	מלאך המוות
		ינקום נקמת ישראל ויביאנו אל ארצנו אל המנוחה ואל הנחלה, אל העולם המתוקן.	הקב"ה	הקב"ה

⁴⁷ וקיי"ל כבית הלל בחגיגה ו', דחגיגה בשתי כסף, והיינו "בתרי זוזי".

⁴⁸ פסחים קי"ח ע"א: וכל המספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים.

⁴⁹ וְנֶשֶׁךְ, מלשון נֶשֶׁךְ=חיסרון. כי החצות ממעט את האדם מאכילת הפסח ומאמירת ההלל.

⁵⁰ פעולה זו היא נטילת מלא מחתה גחלים מן המזבח שבער כל הלילה.

⁵¹ תמיד פ"ג מ"ד.

⁵² תהילים פ, ב.

סידרה 3: תיאור התפתחותם של עניינים רוחניים

יב. 'ברכת שיר' (מהרא"ל צונץ): התקרבותה והתרחקותה של הגאולה		יא. 'זרע גדי' (הרב צבי הירש מהורודנא): התעלותו ומתנגדיו של משה רבינו		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
קנה את ישראל בשני דיבורים: "נעשה ונשמע"	הקב"ה	קנה את ישראל להיות לו לעבדים ב"תרי זוזי" = בשני לוחות הברית	הקב"ה	אבא
גדי לשון גוד או אגוד = משוך או אמשוך, "מִשְׁכְּנֵי אַחֲרֶיךָ נְרוּצָה" ⁵⁴ , "וְאַתָּן צֹאנֵי צֹאן מְרֻעֵתֵי" ⁵⁵	ישראל	"שָׁה פְּזוּרָה יִשְׁרָאֵל" ⁵³ , "וְרָעֵי אֶת גְּדֵלֵתֶיךָ" ⁵⁴	ישראל	גדיא (=גדי)
מעורבבים ומכוסים = מחותלים וא"א לזהותם, והם רוצים לכלות ("ואכלה לגדיא" = לכלות) את ישראל	ערב רב	המצרים בלעו את ישראל בשיעבודם במצרים	מצרים	שונרא (=חתול)
שנמשל לכלב ⁵⁷ והוא נשך את הערב רב הם הנחשלים שפלטם הענן	עמלק	"אִישׁ מִצְרֵי מִכָּה אִישׁ עֲבָרִי" ⁵⁶ - הוא דוגמא למה שעשו המצרים לישראל	איש מצרי	כלבא (=כלב)
שעמו עלה אל הגבעה והכניע את עמלק, ואז התקרבו לגאולה, כי ה' אחד ושמו אחד כשנמחה עמלק	מטה משה	שהיכה במטהו את המצרי והרגו	מטה משה	חוטרא (=מקל)
העגל הסיג את הגאולה, ביטל את כוח מטה משה והגביר את מידת הדין	האש ממנה יצא העגל	המכונה אש והיצר הרע הסית את דתן ואבירם להלשין על משה, וזהו "ושרף לחוטרא" שרצה לבטל את כח מטה הא-לקים של משה.	יצר הרע	נורא (=אש)
"כִּי מִן הַפְּיִים מְשִׁיתֶהוּ" ⁵⁸ ועיי שטחן את העגל וזרה במים תיקן את ה"נורא"	משה רבינו	בחז"ל ⁵⁷ : "כקול מים רבים-זה גבריאל" והוא נדמה כדמות משה, ובין כך ברח משה. א"כ גבריאל "כבא לנורא" - ליצה"ר של דתן ואבירם	גבריאל המלאך	מיא (=מים)
שעל דגלו חקוק שור ⁵⁹ ועיי חטאיו ביטל את עבודתו של משה רבינו	ירבעם בן נבט	והם 'אפי' ו'חמה', שרצו להרוג את משה בדרך במלון, "ושתה למיאי"-שרצו לבטל את הצלת גבריאל	מלאכי חבלה	תורא (=שור)
היה צדיק וביטל את העגלים של ירבעם (=ושחט לתורא = לעגלים)	יאשיהו המלך	שכרתה את ערלת בנה, ועל ידי זה התבטלה מחשבתם של מלאכי הטומאה	ברית המילה של ציפורה	שוחט
נתן רשות להרוג את יאשיהו כי מעשי יאשיהו קרבו את הגאולה, אך עדיין הייתה רשות למלאך המוות לשלוט	מלאך המוות	קטרג על משה וציפורה שבטלו את מצוות המילה וכנגדם התייצבו לסנגר גבריאל ומיכאל	השטן	מלאך המוות
ישחט את מלאך המוות ואז תבוא הגאולה השלימה.	הקב"ה	שחט את מחשבת השטן, ונתן למשה מלוכה וממשלה להוציא את ישראל ממצרים.	הקב"ה	הקב"ה

⁵³ ירמיה נ, יז.

⁵⁴ שיר השירים א, ד.

⁵⁵ יחזקאל לד, לא.

⁵⁶ שמות ב, יא.

⁵⁷ אבות דרבי נתן ב, ו.

⁵⁸ שמות ב, י.

⁵⁹ במדבר רבה ב, ז.

המשך סידרה 3: תיאור התפתחותם של עניינים רוחניים

יד. 'שמחת אברהם' (הרב אברהם טכארעק) הרמה הרוחנית של עמ"י בראשית התהוותו		יג. 'ברכת שיר' פירוש שני (מהרא"ל צונץ) מיוסף ועד משיח בן יוסף		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
הקב"ה אמר לו שיבחר לבניו גלות או גיהינום ובחר גלות. ולמרות שאנו בגלות בכל זאת "חד גדיא" - מגידים כל יום "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" ⁶⁰	אברהם	אבינו מכר את יוסף בגרמא, על ידי "שני סלעים מילת" בכך שהעדיפו על פני אחיו	יעקב	אבא
משולים לגדי, ואמר "חד" - כי הם "גוי אֶחָד בְּאֶרֶץ"	ישראל	נמכר למצרים כנ"ל, ומכונה גדי כי דמו של שעיר עיזים דומה לדם האדם, והאחים הסוּו ע"י כך את חטאתם	יוסף	גדיא (=גדי)
ששנאו אותו שנאה רעה ועי"כ נתגלגלו וירדו למצרים	אחי יוסף	ניסתה לאכול(=לשון נקייה לעריות) את יוסף, ויעקב התנבא עליה: "תִּהְיֶה רָעָה אֶקְלָתְהוּ" ⁶¹	אשת פוטיפר	שונרא (=חתול)
שהיה עז פנים ככלב באמרו: "מי ה' אֶשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלְוִי" ⁶² , "ונשך לשונרא" עינה את ישראל בעבור השנאה	פרעה	נשך את אשת פוטיפר בזה ששיעבד את פוטיפר בעלה	פרעה	כלבא (=כלב)
שבו עשה את האותות והיכה את המכות והעניש את פרעה	מטה משה	היכה את פרעה (בעשרת המכות) כמו שמכים כלב במקל	מטה משה	חוטרא (=מקל)
שעתיד ליקוד באש שנאמר: "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִקְבָּהּ וּבֵית עֲשָׂו לְקֵשׁ" ⁶³	עמלק	שמבטלת את כל מה שהשיג משה במכות מצרים	אש יצר הרע	נורא (=אש)
שהיא התבלין והרפואה לעמלק וליצה"ר	קבלת התורה	כיבו את האש של היצר הרע, שכידוע בטלו יצרא דע"ז (וניסו לבטל גם יצרא דעריות)	אנשי כנסת הגדולה	מיא (=מים)
מכונה "שור אוכל עשב" ⁶⁴ ובחטא העגל חזרה הזוהמה של הנחש שהיא זוהמת עמלק	העגל	שמבטלים תורה מישראל	הגויים (מזרע עשו)	תורא (=שור)
שהם שחטו את כל העובדים לעגל	בני לוי	ישחט, ינצח ויבטל את עול הגויים	משיח בן יוסף	שוחט
והוא שחט גם את הלויים כי אף שלא חטאו בעגל, מ"מ חזרה זוהמת הנחש ואף הם צריכים למות ככל בני האדם, עד שיבוא	מלאך המוות	יהרוג את משיח בן יוסף, כי משיח בן יוסף אינו בדרגה של שלימות	מלאך המוות	מלאך המוות
וישחט את מלאך המוות ויבולע המוות לנצח בב"א!	הקב"ה	ישחט את מלאך המוות ויבטלו מן העולם: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד"		הקב"ה

⁶⁰ דברים ו, ד.⁶¹ בראשית לו, לג.⁶² שמות ה, ב.⁶³ עובדיה א, יח.⁶⁴ תהילים קו, כ.

המשך סידרה 3: תיאור התפתחותם של עניינים רוחניים

טז. 'נחלי מגדים' (הרב נחמן בורשטיין) המאבקים בין הקדושה והטומאה		טו. 'מנחה חדשה' (הרב נפתלי חיים הורוויץ) המאבק סביב הבכורה והברכה		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
מכרו את הגדיא = יוסף ב-2 כסף	אחי יוסף	אבינו שציווה להביא לו שני גדיים "וַעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים" ⁶⁵ שהם קורבנות	יצחק	אבא
שנאמר: "לָהֶגֶץ כְּצֶאֱנָן יוֹסֵף" ⁶⁶ והוא נמכר ל:	יוסף	שכידוע בליל פסח אירעה פרשה זו.	פסח וחגיגה	גדיא (=גדי)
שונרא לשון שורה=שיירה, והיא אורחת הישמעלים, עד שהתגלגל יוסף ל:	אורחת גמלים ⁶⁷	שהוא "שונא-רע"-שונא את עשו שהוא רע, "ואכלה לגדיא"-עשה את המטעמים הנ"ל	יעקב	שונרא (=חתול)
המסמלת את התגברות הסט"א שהוא בחינת כלב	מצרים	ביונתן: שהביא כלב מצידו, ⁶⁸ והוא בעצמו קליפת כלב. "ונשך לשונרא" – "וַיִּשְׁטֹם עֵשׂוֹ אֶת יַעֲקֹב" ⁶⁹	עשו	כלבא (=כלב)
שהכה את אלוהי מצרים ועל ידי זה נפלה הסט"א, והתגברה מלכות הקדושה	מטה משה	שברח מפני עשו ללבן "כִּי בְמִקְלֵי עֲבָדָי אֶת הַיָּרְדֵן הִזָּה" ⁷⁰ הוא המקל שעבר מאדה"ר עד משה רבינו ובו הרג חושים בן דן את עשו "והיכה לכלבא"	מקל יעקב	חוטרא (=מקל)
שהוא שורש מלכות הסט"א, ועיי"כ נשפל כוח מלכות הקדושה	אש היצר הרע	בזוה"ק נאמר שהיה מלאך של אש ונאבק על הברכות "ושרף לחוטרא", ובלי מקל יעקב צולע על ירכו	המלאך שנאבק ביעקב	נורא (=אש)
שנמשלה למים, והיא התבלין ליצה"ר, ועל ידה מתגברת מלכות ה'	התורה	שהוא שר של מים, ולכן היה מאבק עם שר של אש, ויעקב ניצח כי המלאך הודה שהברכות של יעקב ⁷¹	יעקב	מיא (=מים)
זוהי בחינת התגברות הגלות בה אנו נתונים, שמלכות עשו שולטת, והתורה נשפלת	עשו ושריו	בכור שורו. וסבר יוסף שעיקר חשיבות הבכור הוא ב"פטר רחס", ולא ב"ראשית אוננו", ולכן הוא הבכור ⁷²	יוסף	תורא (=שור)
שיכניע את רוח עשו ואדום, כי הוא בחינת שור דקדושה ויכניע בחינת שור דטומאה	משיח בן יוסף	קפץ עליו רוגזו של יוסף, ושמו במשמר	פוטיפר	שוחט
שכידוע, עתיד משיח בן יוסף להיהרג וזה על ידי מלאך המוות	מלאך המוות	הוא יצר הרע, הוא ס"מ והוא שחט את השוחט=פוטיפר, ולכן פוטיפר=365=ס"מ במילואו	מלאך המוות	מלאך המוות
ישחט את מלאך המוות ובלע המוות לנצח ויתוקן הכל בשלימות בב"א	הקב"ה	כנאמר: "וַיְבַאֲלֵהֶם, עֲשֵׂה ה' שְׁפָטִים" ⁷³	הקב"ה	הקב"ה

⁶⁵ בראשית כז, ז.

⁶⁶ תהילים פ, ב.

⁶⁷ גדיא ושונרא הוספתי מדעתי על פי העניין, כי ב'נחלי מגדים' סתם דבריו.

⁶⁸ בתרגום בראשית כז, ל.

⁶⁹ בראשית כז, מא.

⁷⁰ שם לב, יא.

⁷¹ וכיצד יעקב נחשב כבכור? ראה רש"י כה, כו "צא ולמד משפופרת".

⁷² וזה פירוש "ואתא תורא ושתה למיא", כי אם פטר רחס הוא הקובע אזי עשו הוא הבכור.

⁷³ במדבר לג, ד.

המשך סידרה 3: תיאור התפתחותם של עניינים רוחניים

י.ה. 'רבת פנינים' מנחם ציון (הרב שמחה רוטנברג). גלגולי מידת הדין שפגעה בישראל		י.ז. הגר"א ההסטוריה הרוחנית של עם ישראל		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
קנה את ישראל "עם זו קְנִיתָ" ⁷⁴ "בתרי זוזי" = בשני ייחודים של "שמע ישראל" בכל יום	הקב"ה	קנה את הבכורה מעשו ב"תרי זוזי" - בלחם ובנזיד עדשים	יעקב	אבא
"שֶׁה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל" ⁷⁵ ומשול לגדי אחד בין שבעים זאבים	ישראל	נטלה יעקב מעשו והעבירה אחריו ליוסף ("וַיֹּאֲמֵי נְתַתִּי לְךָ שְׂכָם אֶחָד עַל אֶחָד" ⁷⁵) וכתונת הפסים היא בגדי העובדים במקדש	הבכורה	גדיא (=גדי)
שעבדו את ישראל בפרך עד כלות הנפש (שונר"א=558=חכמ"י מלכ"י מצר"ים)	מצרים	החתול מאופיין בחז"ל שהיא מקנאה בחברתה ומתוך קנאת האחים פשטו את הכתונת שלו מעליו	קנאת השבטים ביוסף	שונרא (=חתול)
במדרש השווה לכלב "ונשך לשונרא" = התחבר למצרים, כמו בהלכות חלה: נשיכה לשון חיבור ⁷⁷	עמלק	בגלל חטא מכירת יוסף נשתעבדו ישראל למצרים	פרעה והמצרים	כלבא (=כלב)
עניינו הוא: "וְעַל תְּרַבֵּץ תַּחְיֶה" ⁷⁸ וזהו החוטרא שמכים בו עד מוות	עשו	שהכה את פרעה ואת מצרים	מטה משה	חוטרא (=מקל)
המסומלת באש שהבעיר הקב"ה בגויים הללו כדי שיענשו ישראל על ידיהם	מידת הדין	של עבודה זרה שבגללו נחרב בית המקדש, ואנשי כנסת הגדולה בטלוהו	אש יצר הרע	נורא (=אש)
החסדים בכוחם למתק ולבטל את כוח מידת הדין, ואז פוסק כוח עשו ועמלק	מידת החסד	ועל ידי ביטול היצר, חזרו ובנו את בית המקדש "מֵה יְדִידוֹת מְשֻׁקְנוֹתֶיךָ" ⁷⁹ ר"ת: מ"ים!	אנשי כנסת הגדולה	מיא (=מים)
העומד לשמאל הכסא, ורומז לדין. וגם הוא ישתה ממי החסד ויתמתק אך לא יהי כן לזמן רב כי "ואתא שוחט"	כוח השור שבמרכבה	עשו + ס-מ-א- ל=506=131+376=507=שור. ומלכות זו החריבה את ביהמ"ק	מלכות אדום	תורא (=שור)
ששחטו את חיות הקדושה של השור על ידי שעשו עגל ומשכו עליהם את מידת הדין, וזהו "ואתא"	ישראל	"בְּכוֹר שׁוֹרוֹ" ⁸⁰ שינקום מאדום	משיח בן יוסף	שוחט
שמשטין על ישראל בכוח מידת הדין. אולם גם מצב זה ישתנה, כי ואתא	מלאך המוות	שיתלבש בארמילות ויהרוג את משיח בן יוסף	ס"מ	מלאך המוות
ויעביר את רוח הטומאה מן הארץ, "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד"	הקב"ה	יתגלה עם משיח בן דוד וישחוט את הס"מ ויחזרו כל הברכות כולל בית המקדש לעם ישראל	הקב"ה	הקב"ה

74 שמות טו, טז.

75 בראשית מח, כב.

76 ירמיהו נ, יז.

77 חלה פ"ב מ"ד, פ"ד מ"ד.

78 בראשית כז, מ.

79 תהילים פד, ב.

80 דברים לג, יז.

המשך סידרה 3: תיאור התפתחותם של עניינים רוחניים

	יט. גאוני פרנקפורט המאבק בין הגוף לנשמה, בין הכפירה לאמונה		כ. 'דברי תורה' הרב מרדכי מטשרנאבל זצ"ל מלחמת היצר - המעכבים וההתגברות	
	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	ההוכחה
אבא	הקב"ה	קנה את נפשות עם ישראל בתרי זוזי - עם שני ההורים, שנאמר בחז"ל ⁸¹ : "שלשה שותפים באדם".	הקב"ה	"הלוֹא הוא אֲבִיךָ קִנְךָ הוא עֶשֶׂךָ וַיִּכְלְנֶךָ" ⁸² איך אבא קונה אותנו? "בתרי זוזי" – בתשוקה ובכיסופים ל"חד גדיא"
גדיא (=גדי)	ישראל	שהם צאן קדשים ולכן רומז הפסוק בישעיה: "וְנִמְרָ עִם גְּדֵי יִרְבְּצֵי" ⁸³	"אנוכיי", "לא יהיה"	שהן שתי הדברות הראשונות, גדיא לשון הגדה ודיבור, והן שורש מצוות העשה והלא תעשה, ועל ידן מתדבקים בבורא
שונרא (=חתול)	הגוף	כמו החתול שאינו מכיר את אדונו, רק את הבית ששוכן בו, לאחר שהקב"ה יוצר נשמה בא הגוף ומזדווג לנשמה זו	שונא רע	עשה טוב זה פן אחר של עבודת ה', וצריך גם לשנוא רע: "תִּכְלִית שְׂנֵאָה שְׂנֵאָתִים" ⁸⁴ , "אֶהְיֶה ה' שְׂנֵאוֹ רַע" ⁸⁵
כלבא (=כלב)	יצר הרע	הוא השטן, הוא מלאך המוות, הוא עמלק שנמשל לכלב והיצר הרע נושך את הגוף ומכלה אותו מהעולם הזה ומן העוה"ב	היצר הרע	המסית את האדם ללא הרף, ותפקיד האדם להישמר ולהילחם כמאמר דוד: "הִצִּילָה מִחֶרֶב גִּפְשִׁי מִיַּד כָּלֵב חִידְתֵי" ⁸⁶
חוטרא (=מקל)	הייסורים	הם באים על האדם לטובתו, לצרפו ולזככו, על מנת שייטיב דרכיו	האמונה התמימה	הטמונה בעומק ליבו של כל יהודי, והיא מכה ביצה"ר כמו מקל החובט בכלב, והיא משענת לאדם כמו חולה הנתמך במקלו
נורא (=אש)	התאוה	שהיא כח החוס הגופני, ושרף לחוטרא- כלומר שמסית את האדם שלא ייטיב דרכו וימשיך בדרכו הרעה	אש יצר הרע	הבוהר בעצמות האדם, ובכוחו לשרוף ולבטל את ה"חוטרא" = האמונה התמימה, ואף אם נוצח, הוא ממשיך לתקוף את האדם
מיא (=מים)	התורה	שבכוחה לכבות את אש התאוה, וכידוע שהתורה נמשלה למים	כוח התורה	שהיא תבלין ליצר הרע, וכידוע שהתורה נמשלה למים, ומי התורה הם התרופה לאש יצר הרע
תורא (=שור)	זוהמת הנחש	חטאו בני ישראל ועשו עגל "בְּתִבְנִית שׁוֹר אֲכָל עֶשֶׂב" ⁸⁷ ובזה החזירו זוהמת הנחש שפסקה בקבלת התורה, וזהו התורא ששתא למיא	מעשים בהמיים	אם אדם נופל בהם, אז אפילו תורתו לא מגינה עליו, ולעיתים נעשית התורה סם המוות, ואז 'תורא' שתה לימיא, בטל כוח התורה
שוחט	יום המיתה	אם נצחו - מוטב ואם לא יזכיר לו יום המיתה, ואז מתפרדים היסודות ומתבטלת זוהמת הנחש	שחיטת היצר הרע	אדם השוחט את יצרו זהו "שוחט דשחט לתורא", ויכול לעבוד את בוראו כראוי
מלאך המוות	האמונה בטבע ולא בהשגחה	המחשבות שהמוות הוא טבעי, מונעות את התשובה, אבל אנו מאמינים כי אין הערוד ממית אלא החטא ממית ⁸⁸	השטן	כשאדם מתגבר על כל המעכבים ומתחיל לעבוד את בוראו כראוי, מביאו השטן לידי מרה שחורה, או לענווה פסולה וכל כיו"ב ואפילו לבאר שחת
הקב"ה	הקב"ה	האמונה בקב"ה היא שוחטת את הכוונות הטבעיות והשכל הא-לוקי גובר על מחשבות הכפירה	הקב"ה	רק הוא יכול להושיע במלחמות היצר, כי האדם אינו יודע מה טוב ומה רע, ועל ידי תפילה אמיתית הופך הקב"ה רע לטוב, ואפשר להידבק בבורא דביקות אמיתית

⁸¹ נידה ל"א ע"א.

⁸² דברים לב, ו.

⁸³ ישעיה יא, ו.

⁸⁴ תהילים קלט, כב.

⁸⁵ שם צז, י.

⁸⁶ שם כב, כא.

⁸⁷ שם קו, כ.

⁸⁸ ברכות ל"ג ע"א.

המשך סידרה 3: תיאור התפתחותם של עניינים רוחניים

כב. 'תפוחי - חיים' - רבי חיים אלתר פנט אם כבנים אם כעבדים		כא. חת"ם סופר המהלכים העיקריים בשעבוד מצרים		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
קנה את אבותינו להיות לו לעבדים, והרי הם קנין כספו	הקב"ה	קנה וזיכה אותנו בכל הטוב ובכל הרע על ידי 2 מסעות = 2 תנועות = 'תרי זוזי': א. עליה מחו"ל לא"י, ב. ירידה מא"י לחו"ל	אברהם אבינו	אבא
שהיו עובדי עבודה זרה	אבותינו	משולים לגדי לטוב ולרע. לטוב - שה תמים, לרע - "וּכְרַחַל לְפָנַי גְּזִיָּה נֶאֱלָמָה" ⁸⁹ , ולכן פעמיים: "חד גדיא חד גדיא"	עם ישראל	גדיא (=גדי)
התחכם והציק והרג בני ישראל, שנאמר לו: "בְּנֵי בְּכָרִי יִשְׂרָאֵל" ⁹⁰	פרעה	שלא הכיר את בוראו כחתול שאינו מכיר את קונו, ולכן אמר: "לֹא יִדְעֵתִי אֶת ה'" ⁹⁰	פרעה	שונרא (=חתול)
שצעקו ככלבים "הַמְּבֹלֵי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר" ⁹² והקב"ה נתמלא עליהם חימה וחזרו להיות בדרגת עבדים	צעקת בני ישראל	זעקו מן העבודה שלא לשם שמיים, כמו כלבים	ישראל במצרים	כלבא (=כלב)
שבקע את ים סוף, ושרו בני ישראל: "זָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבֵי וְאֶרְמְנָהוּ" ⁹⁵ וא"כ חזרו לדרגת בנים	מטה משה	ומאז בא משה אל פרעה הרע לעם, ויוכו שוטרי בני ישראל ⁹⁴ וזהו החוטרא של הנוגשים	ביאה ראשונה של משה אל פרעה ⁹³	חוטרא (=מקל)
שנאמר עליו: "וְאֶשְׁלַחְהוּ בְּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֶגְלָה הַזֶּה" ⁹⁶ והעגל הרחיקם להיות עבדים	העגל	והם שרפו את החוטרא, כי מתחילת עשר המכות בטלה עבודה מאבותינו	תוקף הדינים של 9 המכות	נורא (=אש)
שפיזר על פני המים, והשקם כסוטות, ועל ידי זה שבו ונהיו כעבדים	מי הטהרה מהעגל	למים תכונת הכנעה והשפלה, ויש גם "מים זידונים" ופרעה בתחילת המכה היה נכנע, ובסוף המכה הפעיל את זדון ליבו, ועל ידי כך ביטל את כוח ה'נורא'	זדון ליבו של פרעה	מיא (=מים)
שעבדו עבודה זרה לעגלים אלו, ועל ידי זה נדחו להיות עבדים	פסלי ירבעם	על ידי מכת בכורות בוטל זדון ליבו של פרעה, וזהו "ושתא למיא"	מכת בכורות	תורא (=שור)
שעל ידי החורבן נתגלה שעם ישראל הם בנים, ולכן שפך חמתו על העצים והאבנים ולא עליהם	חורבן בית המקדש	שבזכותם נהרגו בכורי מצרים	שוחטי הפסחים בפסח	שוחט
שאי אפשר לגזור גזירות כאלו על בנים, אלא רק על עבדים	גזירות הגלות	שגרם לעשרה נסיונות במדבר, ועד היום הוא קשה ורע, ובגללו אין אנו נגאלים	היצר הרע	מלאך המוות
יחזירנו להיקרא בנים למקום כנאמר: "יֵאמֶר לָהֶם בְּנֵי אֵל תְּהִי" ⁹⁸	הקב"ה	יבוא וישחט את מלאך המוות, "וַיִּנְתְּתִי לָהֶם לֵב אֶחָד וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתָּן בְּקִרְבָּם" ⁹⁷	הקב"ה	הקב"ה

89 ישעיה נג, ז.

90 שמות ה, ב.

91 שם ד, כב.

92 שם יד, יא.

93 שם ה, א.

94 שם יד.

95 שם טו, ב.

96 שם לב, כד.

97 יחזקאל יא, יט.

98 הושע ב, א.

המשך סידרה 3: תיאור התפתחותם של עניינים רוחניים

כד. 'אמרי חמודות' - הרב משה דוד וולנר המהלכים הרוחניים בדור יוצאי מצרים		כג. 'ויזכור יוסף' - רבי יוסף משאש עלילות משה רבינו		
ההוכחה	הפתרון	ההוכחה	הפתרון	
שהוא אבינו שבשמים קנה את עם ישראל בתרי זוזי = בביזת מצרים ("וישאילום") ובביזת הים	הקב"ה	שהוא אבינו שבשמים קנה את ישראל בשתי תזוזות שזוזו במצרים: א. במכת בכורות ב. בים סוף	הקב"ה	אבא
"וַיֵּצֵאנוּ צֹאן מִרְעֵיתִי" וביציאת מצרים היו עם ישראל כגדי רך	עם ישראל	"וַיֵּצֵאנוּ צֹאן מִרְעֵיתִי" ⁹⁹ , והגדי הוא רך וטוב מכולם, כמו עם ישראל	עם ישראל	גדיא (=גדי)
הם האויבים המסוכנים ביותר לעם ישראל, והם שגרמו לחטאי דור המדבר, ובפרק שירה פסוקו של החתול הוא: "אֶרְדֹּף אוֹיְבֵי וְאֶשְׁיֶגֶם וְלֹא אֶשׁוּב עַד כְּלוֹתָם" והם כיוונו זאת לגדיא	הערב רב	כמו שחתול לא מכיר את קונו ⁴² כך פרעה לא הכיר את יוסף, וה"שונרא" אכלה ושעבדה את עם ישראל	פרעה	שונרא (=חתול)
ועמו, שהם בחינת כלבא דחציפא, רדפו ונבחו על ה"שונרא" כי הם מצרים שברחו ממצרים	פרעה	פרעה נצטרע ¹⁰⁰ וכשם שהכלב נושך ואוכל את בשר האדם, כך הצרעת אוכלת את בשר האדם	צרעת פרעה	כלבא (=כלב)
שבקע את הים ועל ידי כך הוכה כל חיל כנאמר במדרש שאת הכלב רודים במקל	מטה משה	כשם שהחומר הוא יסוד הענפים, כך משה הוא יסוד כל הנביאים, ומשה ריפא את פרעה מצרעתו, כדי שיוכל לסבול את עשר המכות	מטה משה	חוטרא (=מקל)
לאחר שהאספסוף התאוו תאווה, אש התאווה בטלה את כוח מטה משה	אש קברות התאווה	שאינה רצו מלאכי מרום לשרוף את משה כאשר בא לקבל התורה	אש של מעלה	נורא (=אש)
מי מרה ומי מריבה שהיו עוון גדול, וכביכול כיבו=הקטינו את חטא ה"נורא"	חטאי העם במים	שנמשלה למים והיא הגנה על משה מפני המלאכים, וכאשר אחז את הלוחות בידו נתייראו והלכו להם	התורה	מיא (=מים)
שהוא "בְּתַבְנִית שׁוֹר אֶכֶל עֶשֶׂב" והוא ביטל את כוח התורה	חטא העגל	הוא "בְּתַבְנִית שׁוֹר אֶכֶל עֶשֶׂב" והוא גרם לשבירת הלוחות	העגל	תורא (=שור)
ששחטו והרגו את עובדי העגל	משה ובני לוי	ששרף את העגל	משה רבינו	שוחט
הוא שטן והוא יצר הרע, ובמי מריבה נגזר מוות על משה, ובז' באדר כשמת, שמחו האספסוף, ולא ידעו שבז' באדר נולד כוח התורה של משה לנצח נצחים	מלאך המוות	שבעת הגיע זמן פטירתו של משה מן העולם, בא הס"מ ועשה ככל יכולתו ליטול קרן הודו מבין עיניו, וזהו "ושחט לשוחט"	מלאך המוות	מלאך המוות
לעתיד לבוא, ישחט את מלאך המוות, ואז יקיצו שוכני עפר, ובראשם משה רבינו, וכבוד ה' עליהם יזרח	הקב"ה	שהיה חקוק על מטה משה, ועמו הבריח משה את הס"מ שלא יוכל להזיקו	שם ה' המפורש	הקב"ה

⁹⁹ יחזקאל לד, לא.

¹⁰⁰ שמות רבה א, לג ומובא ברש"י לשמות ב, כג.

סקרנו וסרקנו פירושים רבים המפרשים וממשילים את עשר חוליות ה"חד גדיא", החל מאירועים היסטוריים ומאבקי ממלכות ועד כוחות נפש האדם ונשמת האומה הישראלית. האירועים ההיסטוריים שנרמזו בפיוט, מתחילים בממלכות מצרים ובבל העתיקות, וממשיכים ברשעי האומות הגדולים כמו פרעה, נבוכדנצר ואנטיוכוס (ראה טבלה א, ב, ג, ד, ועוד) ומגיעים עד רשעי העת החדשה במלחמת העולם הראשונה והשנייה (טבלה ו).

א. ניסיונות ההשמה בדור עקבתא דמשיחא		
ההוכחה	הפתרון	
קנה את עם ישראל בברית בין הבתרים (=בתרי זוזי) שמשמעותה: אם תעשו רצוני - תהיה ברית, ואם לאו - תהיו בתרים, כי אתיר את בשרכם כאיילות השדה	הקב"ה	אבא
המשול לגדי. כאשר הגדי צמוד לרועה – הוא שמור ובטוח, כאשר הרועה מסתלק, כל אויב נושך בצורה כואבת, וצרות אחרונות משכחות צרות ראשונות	עם ישראל	גדיא (=גדי)
החתול נקרא על שם שמכסה את צואתו בתוך האדמה. זוהי צביעותם של הנוצרים שנראים אנושיים אך רצחו אותנו ב 2000 שנות הגלות כחיות טורפות. למרות ה'נקודה האנושית' שבחתול הוא נשאר חיה טמאה	הנוצרים	שונרא (=חתול)
שהם גרמניא של אדום ¹⁰¹ , שהיא מזרע עמלק שנמשל לכלב ⁵⁷ ואת תכונת הנאמנות ניצלו לרעה, ואף כשידעו על הפסדם במלחמה, דבקו במשימתם שלא יזכר שם ישראל עוד ¹⁰²	הנאצים	כלבא (=כלב)
לאחר שניצלו שאריות הפליטה מידי הנאצים ימ"ש, הפעיל שלטון המנדט את המקל של החוק והסדר, ולא איפשר לעלות לא"י, ואת הנמצאים כאן דיכאו בכוח המקל והרובים	האנגלים	חוטרא (=מקל)
ביום שהשתחררנו מידי שלטון האנגלים, פתחו הערבים במלחמה, ורצו לפדות את פלשתינ בדם ואש, ואחוז אחד (כ-6000 נפשות) מיושבי הארץ נהרגו ונרצחו	הערבים במלחמת השחרור	נורא (=אש)
באו עלינו בעסקי מים. סוריה ולבנון ניסו להטות את מקורות מימי ארצנו, מצרים סגרה את 'מיצרי טיראן', ואלו היו הסיבות למלחמה הניסית שהביאה אותנו לנהר הירדן במזרח וים סוף בדרום	הערבים במלחמת ששת הימים	מיא (=מים)
באו עלינו כשור זועם שרצה ללחוץ את מדינת ישראל "כְּלַחֵךְ הַשּׁוֹר אֶת יָרֵק הַשְּׂדֵה" ¹⁰³ שאינו משאיר שריד אפילו מן השורש	הערבים במלחמת יום הכיפורים	תורא (=שור)
לאחר תשועות 'ששת הימים' ויום הכיפורים החלו הערבים לשחוט את בני עמנו בפיגועי התאבדות, ואף הרחוקים מאיתנו שיגרו פצצות מוות מעיראק, החרו-החזיקו אחריהם הקרובים לנו מלבנון ומעזה	הערבים בפיגועים	שוחט
לאחר שהקב"ה הצילנו מיד ישמעאל המלאה בחומרי נפץ, החלו הערבים למלא ידם ופיהם בדיבורי שלום על מנת להחלישנו, להתישנו ולצמצמו ואז לכלותינו, והמשורר זועק: "אֲנִי שְׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הִמָּה לְמַלְחָמָה" ¹⁰⁴	הערבים ב"שלומם"	מלאך המוות
יושב בזבולו ותמה: עד מתי? האינכם זוכרים את הברית ואת הבתרים? חיזרו לשמירת המצוות ותהיו לי שוב "בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל", "הֲבֵן יִקִּיר לִי אֶפְרַיִם" ¹⁰⁵ . חד גדיא, חד גדיא.	הקב"ה	הקב"ה

¹⁰¹ מגילה ו' ע"א-ע"ב ובחידושי היעב"ץ.

¹⁰² תהילים פג, ה.

¹⁰³ במדבר כב, ד.

¹⁰⁴ תהילים קכ, ז.

¹⁰⁵ ירמיהו לא, יט.

והנה, במלחמות עולם אלו, לא פסקו צרותיהם של ישראל, ובעקבות המפרשים שמשכו את פירוש ה"חד גדיא" עד לתקופה שלפני 80 ו-100 שנים, ננסה אנו למשוך את פירוש המשל הזה עד לתקופתנו, ויהי רצון שיתקבלו הדברים על לב המעיינים:

הצגנו כ"ו פירושים המלוקטים מתוך עשרות רבות של פירושים, הזרועים בתוך ערוגות קדמונינו. העושר הפרשני הזה מלהיב בעומקו ומרהיב ביופיו. יש בפיוט עשרה מרכיבים מהאב שקנה את הגדי ועד הקב"ה שהוא סיבת הסיבות ועילת העילות.

ברוב ההגדות 'אבא' הוא אבינו שבשמים, שהוא הראשון, ולכל הפירושים המרכיב העשירי - הקב"ה, הוא האחרון, וכפי שנאמר (ישעיהו מד, ו): "אֲנִי רִאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרֹן". ולמדנו מכאן שהכל, לרבות את הכל בכל מכל כל, מתחיל ונגמר בקב"ה, שכידוע "הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים"¹⁰⁶. נותרו איפה, שמונה מרכיבים שהם שמונה חידות ומשלים, והמשלים הללו מתבארים ונמשלים לכיוונים שונים כנראה לעיל בטבלאות השונות. אף באותה הסידרה כמו בסידרה הראשונה שנושאה הוא 'הגלויות', כל מפרש מבאר בצורה אחרת את המרכיבים השונים, ה'שונרא' יכול להתפרש כמצרים או כנבוכדנצר או כנמרוד, ואף אם יש כמה מפרשים שפירשו אותו פירוש, הסימוכין שלהם מרחבי מקורותינו שונים לגמרי. למשל, בטבלאות ד' וה', ה'שונרא' וה'כלבא' וה'חוטרא' התפרשו באותו פירוש, אולם ההוכחה שונה לחלוטין, וכן במקומות רבים.

נמצאנו למדים, שבכדי ליהנות מהעושר הגנוז בטבלאות אלו, צריך לקראן גם בצורה אנכית, מלמעלה למטה, ואז מבינים את משמעויות "חד-גדיא" לפי כל מפרש. ניתן גם להשוות כל מרכיב בצורה אופקית, מימין לשמאל, ואז נחשפים למקוריות וליצירתיות של קדמונינו, שמצאו רמזים שונים לעניינים שווים, והכל מסתדר עם המרכיב שלפניו והמרכיב שלאחריו. על ידי הוכחות מרחבי התנ"ך, המדרשים והש"ס, לוקח אותנו הפיוט הקצר הזה אל מרחבי ההיסטוריה העולמית מחד, ולמעמקי נפש האדם מאידך.

ניטול לדוגמא מבט אופקי על 'גדיא', ונמצא שהוא יכול להיות רמז לעם ישראל, לבית המקדש, לאברהם אבינו, לנשמת האדם, לקרבן פסח, ליוסף הצדיק, לבכורה ועוד ועוד. אפשר לעיין לדוגמא במרכיב השמיני 'השוחט': הוא יכול להתפרש גם לכיוון החיובי כמו משיח בן יוסף (טבלה ב'), ישראל השוחטים קורבנותיהם (טבלה י'), או בני לוי (בטבלה י"ד) אולם יכול 'השוחט' לסמל גם דברים שליליים כמו הורדוס (א') או שונאי ישראל (ו').

גם מילים יחידות מקבלות פירושים מפתיעים, למשל המילה 'ונשך' ('וואתא כלבא ונשך לשונרא'), בפשטות מבינים מלשון נשיכה, וזה כמובן הקשר שלילי, אבל בטבלה י'

¹⁰⁶ מתוך י"ג עיקרים לרמב"ם.

מתפרשת המילה "ונשך" מלשון חיסרון, מיעוט (ראה הערה 49) ובטבלה י"ח "ונשך" מלשון חיבור והצטרפות (ראה הערה 77).

העולה מכל האמור שאנו חותמים את ליל הסדר בפיוט עמוק מאוד, שרגליו אמנם עומדות על אדני הפשטות הארצית, אך ראשו נשגב ומגיע השמימה, לעניינים שמימיים וקבליים. נחתום את מאמרנו על פיוט "חד גדיא", בשאלה המפורסמת שמקובל לייחס אותה לבדחן הרשלה אוסטרופולי, אולם באמת יסוד השאלה בהררי קודש.

ו. חתימה ב'קושיית העולם'

בהגדת 'מנחה חדשה' לרבי נפתלי חיים הורביץ זצ"ל, כתב כך: "בפיוט חד גדיא - כפשוטו כבינת אדם - השונרא עשה שלא כהוגן, והכלב כדין גואל הדם עשה, ותחשוב כסדר, וחלילה לשקי מעוול¹⁰⁷".

ובמה שקיצר בימנחה חדשה' האריך לבאר הרב טעבאלה באנדי מפרנקפורט בשם הגאון רבי יונתן (אייבשיץ) זצוק"ל, וזה לשונו:

דקשה להבין מאוד, מאחר דשונרא לא שפיר עביד, ואתא כלבא במשפט יושר ונשך לשונרא, ואתא חוטרא שלא ביושר, תורא ביושר, ושוחט שלא ביושר, ואתא מלאך המוות ביושר, ואם כן לבסוף אתא הקב"ה ח"ו שלא ביושר, שהוא רחמנא ליצלן חירוף וגידוף לומר כן, והיאך יעלה על הדעת כן ח"ו, וקשה מאד להבין.

קושיה זו אפשר ליישב בכמה אופנים:

1. אם הכלב היה נושך את החתול על מנת להעמיד את היושר העולמי על כנו, אזי היה הכלב נחשב כצדיק, והמקל שהיכה את הכלב היה נחשב כרשע וכן הלאה, אולם משפט גלוי לכל הוא, שהכלב נשך את החתול בגלל שהוא שונא את החתול, ולא משום שבעצמותיו בוערים ערכי הצדק והישרות, וכן הוא המקל וכן השור וכן כולם, ולפי זה בטל החשבון כולו כפי שנעשה בקושיה. אנו מאמינים שהיחיד שפועל ביושר מוחלט הוא הקב"ה שהוא "אַל אֶמוּנָה וְאֵין עֹל צְדִיק וְיִשָּׁר הוּא"¹⁰⁸ והקושיה מעיקרה מתבטלת.

כמובן שכל זה איננו אלא משל, ובבל שהיכו את מצרים לא עשו כן לכבוד עם ישראל, אלא עשו זאת לצרכיהם הפרטיים, אולם הקב"ה שלח אותם כדי שתצמח טובה לישראל. כיו"ב בהיסטוריה הקרובה, ארצות הברית וברית המועצות לא נלחמו בגרמניה הנאצית משום שרצו להציל את שארית ישראל מכף נוגשיהם, ואף לא

¹⁰⁷ נסמך על לשון הפסוק באיוב לד, י: "חֲלָלָהּ לְאֵל מִרְשַׁע וְנִשְׁדִּי מִעֲוֹלִי".
¹⁰⁸ דברים לב, ד.

חשבו להעמיד את הצדק הא-לוקי על תילו. אולם הקב"ה שלחם כדי שתצא טובה לישראל, ולכן אין אומות אלו בגדר צדיקים.

2. שיטה אחרת ליישוב 'קושיית העולם' מתאפשרת על ידי שבירת החשבון של "חתול

רשע וכלב צדיק" וכו', וזה ניתן להיעשות בכמה אופנים, ונציג שלושה מהם:

א. למדנו בגמרא (שבת נ"ה ע"א): "אין מיתה בלא חטא, ואין ייסורים בלא עוון", כלומר אין בריה שסובלת על לא עוול בכפה. ואם כן יש לתמוה, מדוע נאכל הגדי על ידי החתול? אין זאת אלא משום שהגדי איננו 'שיה תמימה' אלא הוא הרוע הראשון בשלשלת זו. כיצד? מדובר בגדי שהוא אלוהיהם של המצרים שעבדו לצאנאם כנאמר (בראשית מו, לד): "כִּי תֹעֲבֹת מִצְרַיִם כָּל לֵעָה צֹאֵן" וברש"י: "לפי שהם להם לאלהות". ואם הגדי מסמל עבודה זרה, אזי החתול הוא צדיק, המשבר ומנתץ עבודה זרה, והכלב רשע, והמקל צדיק וכו' וכו' עד שיוצא לבסוף ש"ה' הַצְּדִיק"¹⁰⁹.

ב. בקושיה מתחיל החשבון מן הגדי הצדיק שאכלו החתול הרשע וכו' וכו', אולם באמת יש מרכיב נוסף ברשימה, משום שלפני הגדי יש את האבא שקנה את הגדי. מן הסתם האבא הוא צדיק שקנה את הגדי לצורך סעודת שבת וכיו"ב, ולכן האבא מוגדר כצדיק, וממילא הגדי שעתיד להישחט בוודאי 'צריך תיקון' שלצורך כך הוא נשחט, מכאן שהגדי הוא רשע, וכעת מתהפך כל החשבון, והחתול צדיק וכו' וכו' והנה הצדקנו את צדיקו של עולם.

ג. ה"אבא" שהוא כאמור המרכיב הראשון ברשימה, איננו אלא הראשון היחיד והמיוחד - הוא הקב"ה בכבודו ובעצמו. משמעות הפיוט תהיה כמו שלמדנו בטבלה י"א שהקב"ה קנה את עם ישראל בשני לוחות הברית, או כמו בטבלה י"ב שקנאם ב"נעשה ונשמע" ובטבלה י"ח קנה הקב"ה את עם ישראל על ידי שני ייחודים של "שמע ישראל" שאומרים בכל יום. הקב"ה הוא גם זה שחותם את רשימת "הרכיבים ההיסטוריים", ובזה מובנת אמירתו יתברך (ישעיהו מד, ו): "אֲנִי רִאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרוֹן".

נמצא שמלבד ה"גדיא" שהוא משל לעם ישראל, נותרו בתווך שמונה רכיבים של כוחות רעים המתנגדים לעם ישראל, וכולם באים מה'סטרא אחרא':

החתול והכלב הם בעלי חיים טמאים וידוע שיקליפת כלב' היא טומאת עמלק.

החוטרא היא מידת הדין המכה ומייסרת, כנאמר (ישעיהו י, ה): "הוֹי אֲשׁוּר

שֶׁבֶט אָפִי וּמִטָּה הוּא בְּיָדָם זְעִמִּי".

נורא היא מידת הדין הקשה השורפת ומכלה, כנאמר (תהילים עד, ז): "שִׁלְחוּ

בְּאֵשׁ מְקַדְשֶׁךָ".

¹⁰⁹ שמות ט, כז.

מיא הם המים הזדונים הבאים להטביע את ישראל: "אָזי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם

הַזְּדוֹנִים".¹¹⁰

תורא הוא השור המזיק, ראש וראשון לארבעה אבות נזיקין.¹¹¹

שוחט הוא מידת הדין הקשה של נטילת הנשמה.

מלאך המוות הוא השטן הוא יצר הרע והשורש לכל היסטרא אחראי העומד

בראש אויבי ישראל.

אם ח"ו היו מתאחדים כל הכוחות הללו להכחיד את עם ישראל, לא היה נשאר שריד ופליט. צדקה עשה עימנו הקב"ה והטיל שנאה ותחרות בין כל אויבינו ושונאינו, וזה שוחט את זה, וההוא מכה את ההיא, והיא נושכת את הללו, ומתוך הבוקה והמבולקה הזו ניצל הגדי בעזרת הקב"ה שהוא עילת העילות וסיבת הסיבות.

לפי הרעיון הזה הטמון ב"חד גדיא", אין כאן שרשרת של אחד צדיק ואחד רשע, אלא יש כאן גדי אשר לבדד ישכון, ומסביבו שמונה כוחות של רשע, וכל אלו נתונים במעטפת של אבינו מלכנו המציץ מן החרכים ומנהל את כל ההסתוריה (הסתר יה) העולמית, עד שיבוא גואל לישראל, ויפנה את ליבם של כל רשעי ארץ אל ה', "כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים".¹¹²

¹¹⁰ תהילים קכד, ה, וראה הערה 46.

¹¹¹ בבא קמא ב' ע"א.

¹¹² ישעיהו יא, ט.